CİLT: 20 EKİM 1972 SAYI: 229

yeni ufuklar

Vedat Günyol
OKURLARA SESLENİŞ
S. Eyuboğlu — Balıkçıya Mektup
Ferit C. Güven
KARAKTER ÜZERİNE
Azra Erhat — Yangın Vaar
Cavit O. Tütengil
«BİZİM KÖY»'ÜN SONU MU?
Oğuz Arıkanlı
SOKAKTAKİ SESSİZLİK
Vedat Günyol — Sevgi Düzeni
Muhsin Küfeli — Barış
Orhan Burian
İNGİLİZ EDEBİYATINDA UYANIŞ
Metin Gümrükçü — Deliçay
İsmet Z. Eyuboğlu
IŞIĞIN GÖZLERİ
Afşar Timuçin
DERİN OLMAK, BULANIK OLMAK
Alain — Uyuyan Köle
Etiemble
ÖZGÜR DÜŞÜNCEYE SELÂM
Meslier — Sağduyu
H. Kandaz
ÇEVİRİDE DEVİRİ

YIL : 1972 YENİ SAYI : 229
UFUKLAR
AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ
Kurucusu :
ORHAN BURİAN

OKURLARA SESLENİŞ

Vedat Günyol

Y e n i U f u k l a r, Y ü c e l dergisinin bir devamı olarak 1952 yılında doğdu. Y ü c e l ' in sahibi, bugün aramızdan ayrılmış olan yakın dostum, ömrüm boyunca saygıyla anacağım ülkücü Muhtar Enata'nın onyedi yıllık bir çalışma, Atatürk ilkeleri doğrultusunda ödün vermez bir çaba sonunda, yılmışlıklar umutsuzluklar içine düşerek dergiyi kapatması üzerine, Orhan Burian'la ben yeni bir dergi çıkarmaya karar verdik. Y ü c e l ' in çevresinde toplanan onu aşkın arkadaş türlü nedenlerle dağılıvermişti. Yeni dergiyi biz ikimiz çıkaracaktık. Ama paramız yoktu. En azından dört sayısının giderlerini karşılıyacak para bulmadan bu işe girişemezdik. Başta S. B. Göknil olmak üzere, Enata, Burian ve ben ikiyüz ellişer lira koyarak gerekli sermayeyi sağladık. Göknil ile Enata derginin hiçbir yönü ile ilgilenmiyeceklerdi. Çıkarsız, güdümsüz bir dost yardımıydı onların yaptığı. Bin liralık bir sermayeyle çıktık yola. Arkamızda, Y ü c e l 'in okuyucuları vardı. Onların ilgisine güveniyorduk. Nitekim, ilk ağızda bini aşkın Y ü c e l abonesinin dört yüzü çağrımıza olumlu karşılık verdi. Ayağımız sağlam toprağa basıyor

demekti. Derginin adını *Ufuk* koydu O. Burian. Ben *Ufuklar* olmasını önerdim. Derginin adı *Uuklar* oldu.

Orhan Burian engin kültürlü, her çeşit düşünceye - ciddi, dürüst, ve içten düşünceye büyük saygısı olan, açık düşünceli, alabildiğine hoşgürülü, doğru bildiği şeyi söylemekten sakınmayan yiğit bir düşünce adamıydı. Düşünce namusu ile herkesin saygısını kazanmıştı. Çevresinde, kırıcı olmadan insanları eleştirebilen, başkalarıyla birlikte kendini de eleştiren, kendi kendisiyle alay edebilen, alçak gönüllü bir insandı. Bir düşünceyi, bir tutumu eleştirdiği zaman bilirdiniz ki, o konuda gerçekten güçlüydü. Kınadığı bir davranış oldu mu, bilirdiniz ki kendisi öylesi bir davranışa hiçbir zaman düşmemişti, düşmezdi de. Olduğu gibi görünen, göründüğü gibi olan bir kimseydi. Bunca *Yücel*'ci arasında tek ciddi dostluk ve bağlılık ikimiz arasında oluşmuştu. Neydi ikimizi birleştiren? İnsan sevgisi ve insan saygısı. İkimiz için de, dünyada tek gerçek insandı. İnsandan öte, uğrunda didinmeye değer hiçbir şey yoktu. Ama, insan toplumdan ayrı düşünülemezdi. Bu konuda ayrıldığımız noktalar vardı elbet. Bireyle toplum ilişkileri konusunda, düşüncelerimiz her zaman birbirini tutmıyabiliyordu. Ama, birbirimize olan derin saygımız, insanın mutluluğu doğrultusunda kurulu dostluğumuzu perçinliyor, bu yoldaki çabamıza, özlemlerimize daha bir güç kazandırıyordu.

Düşüncelerinde ufak tefek ayrılıklar olan, ama insan sevgisinde birleşen biz iki dost ne yapacaktık, ne yapmak istiyorduk dergi çıkarmakla? Bunu, *Dileğimiz* başlığı altında, *Ufuklar*'ın ilk sayısında (Şubat 1952) şöyle dile getiriyordu Orhan Burian:

«Güzel uğruna yazı yazılır, iyi uğruna, doğru uğru-

na. U f u k l a r , gücü yettiği kadar, bu üç uğurda birden yazıp konuşmak istiyor. Üçlü ülküsünü gerçekleştiren yazıları belki seyrek çıkarabilecek, belki hiç çıkaramıyacak. Ama o ülküye hizmet eden bir işçi olmaktan da geri kalmıyacak.

İnsanoğlu hak, iyilik ve güzellik sevgisini binbir türlü gösterebilir. Bu sevgi gösterileri en ummadığımız zamanda, en ummadığımız yerde, en ummadığımız kişiden gelirken nasıl olur da «iyi, güzel, doğru işler yalnız benden çıkar, onları yalnız ben bilir, ben değerlendiririm» deriz? İşte bu düşüncenin emrettiği alçak-gönüllülükledir ki U f u k l a r her seferinde ölçü ve hoşgörüyü, her yargısında sağduyuyu gözetmek gereğine inanıyor.

Düşünce ve edebiyat eserlerine, hayatın olay ve sorunlarına hep, daha iyi insanlar olabilmek için onlardan nasıl faydalanırız diye bakalım. Onlara beslediğimiz iyi niyet ölçüsünde kendimize iyi niyet göstereceğimizi bilelim. Kötü ve yanlış olan şeyleri ancak bu kafa hakkıyla temizler. İyi ve doğruya bağlanan insan mutlak güzeli yaratır.

U f u k l a r «iyiye, doğruya, güzele» diyerek yola çıkanlarındır.»

Y e n i U f u k l a r bu amaçlardan ayrılmamaya çalışarak, ondokuz yıllık yayın hayatını, okurlarının sıcak ilgisine dayanarak, paraca büyük güçlüklere rağmen, sürdürdü. Ne var ki, bu amaçlara sıkı sıkıya bağlı kalmak, gündelik politikadan, parti kavgalarından uzak bulunmak amacıyla, bir süre yayınına kendi isteği ile, ara vermeyi uygun buldu.

Yurt hayatında öyle zamanlar oluyor ki, gündelik politika bütün ağırlığı ile her şeyi baskısı altına alıyor. Bu

ara, Y e n i   U f u k l a r gibi düşünce dergilerinin yaşaması güçleşiyor ister istemez.

Biliyoruz, her demokrasinin sarsıntılar geçirmesi, umut yitirmedikçe, olağandır. Bu sarsıntıların aşılması, demokrasinin yeniden, soylu amacına - çoğunluğun mutluluğundan başka bir şey olmayan amacına - yönelmesi, sağduyunun yeniden saygınlık kazanması için hepimizin çaba harcaması gerekir.

Bugün, geçirdiğimiz sarsıntıların sona ereceği, iyi'yi, doğru'yu ve güzel'i arayanların gündelik politikaya kurban edilemeyecekleri umudu belirdiği için, Y e n i U f u k l a r yeniden çıkmaya başlıyor.

o

BALIKÇIYA MEKTUP

Balıkçıdan mektup geldi sel gibi
Merhabası püfür püfür yel gibi
Bir ak deniz var sanki yüreğinde
Saçar dünyaya cömert bir sel gibi

S. Eyuboğlu

KARAKTER ÜZERİNE

Ferit Celal Güven

Fransa Kırallarından XIV. Louis, birgün bakanı Colbert'e: «Fransa gibi büyük bir devlet, nasıl oluyor da Hollanda gibi küçük bir devletle başa çıkamıyor?» Bakan: «Kıralım! Çünkü bir devlet toprağının büyüklüğü ile değil, ulusunun karakteri ile ölçülür.» diyor.

Hollanda gibi küçük bir devleti, Fransa gibi büyük bir devlete boyun eğdirmeyen karakter gücü ne gibi bir etkendir?

Birimlerin belli başlı bir biçimde duyma, düşünme, davranma özelliklerine karakter deniliyor. Her kişinin kendine göre ayrı bir düşünüşü, duyuşu ve davranışı olduğuna göre, karakter bir insanı ötekilerden ayırır. Bu güç nereden geliyor? Soy yolu ile gövde yapısından, iç güdüsel yönetişlerden, geleneklerden ve bunların yanı sıra sonradan kazanılmış olan sosyal çevre etkilerinden, iklim, doğa, eğitim ve kültür koşullarından gelir ve birimlerin hayal, düşünce ve duyma güçleri üzerinde etkiler yaparak karatkerin oluşumuna yardım eder.

Karakter gücü; insanlarda, toplumlarda zayıf olur, güçlü olur. Bundan ötürüdür ki, birimlerde olsun, toplumlarda olsun özellikle ve eksilmeyen bir güçle aranan şey üstün nitelikteki karakterdir. Bir bilgin «Karakter öyle bir elmastır ki, öteki değerdeki bütün taşları yivler.» diyor.

Bir kişi çok zengin, üstün zekâlı, ünlü, önemli işlerin başında olabilir fakat, o kişi karakter gücünden yoksun ise hiç bir ulusal değeri olamaz, topluma da bir faydası dokunmaz.

Bir ulus, bir toplum, ekonomik, sosyal, politik düzensizliklerden, şu veya bu nedenlerden ötürü ağır bunalımlara uğramış olabilir, eğer bu ulus, bu toplum bu gibi kritik koşullar içinde çırpınırken sağlam karakterli, özgeçil, sözünün eri devlet ve hükümet adamının yönetimine kavuşmuşsa bu gibi bunalımlardan yakasını tezden kurtarır. Ama bir ulusun, bir toplumun başında bulunanlar böyle dönemlerde karakterden yoksunsalar bütün kötülükler suyun yüzüne çıkar. Artık birimler darmadağın olmuşlardır. Geniş çapta çıkarcılık, bencillik almış yürümüş, sürü sürü asalaklar türemiştir.

Bizim koşullar bu acı olaylara Birinci Dünya Savaşlarından yenilmiş olarak çıkan Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinde tanık oldular. Çıkarları uğrunda düşmanlara uşaklık yapan bir sürü karaktersizlerin jurnalları ile binlerce suçsuz vatan çocukları zindanlara atıldı, sürgünlere gönderildiler, yok edildiler.

Bütün bu acıklı olayların nedeni, padişahlık ve halifelik tahtında oturan Vahidettin ve sarayının çevresine çöreklenmiş, düşman ekmeğine keşküller açmış adamlarının Türk ulusunun haklarını, onurunu koruyabilecek karakterde yürekli kişler olmadıklarındandır.

Ama bağrımızın yandığı o kara günlerde Mustafa Kemal'i buluyoruz. O, TÜRK Yurdunun, Türk ulusunun ağır bir duruma düşmüş olduğunu açıklıkla, kesinlikle görüyordu. Onu bu korkunç tehlikeli durumdan kurtarmalı; sırtından paşalık giyisini çıkarıyor, nişanlarını sarayın yüzüne atıyor, «Sine-i millette bir fert» olarak kurtuluş savaşlarının bayrağını açıyor. Çünkü onun üstün yaradılışı, üstün dehası, savaş alanlarındaki zaferleri ve sayısız deneyleri yanında çelik gibi bir karakteri vardı.

Karaktersiz hasta ruhlu padişah ise günün birinde

imparatorluğun başına çullanmış düşmanlara sığınarak tacını tahtını bırakıp kaçıyor. Kendine ve ulusunun gücüne inanmış olan Mustafa Kemal yurdunu, ulusunu egemenliğine kavuşturuyor, sonra da görülmemiş, inanılmaz devrimleri yürütüyor.

Nerede, hangi memlekette, hangi millette olurlarsa olsunlar, bir devlet, bir hükümet adamının, bir siyasinin, dünya çapındaki bir sanatçının biyografisini inceliyecek olursak onların tarihe, insnalığa mal olmuş eserleri üzerinde üstün karakterlerinin damgalarını görürüz. Çünkü onlar amaçlarına ulaşabilmek için gerekli güçleri karakterlerindeki yüksek niteliklerden almışlar, idealleri uğruna hiç bir kuşkuya, çıkarcılığa düşmemişlerdir. Çünkü sağlam bir karakter hiç bir gölgeye, lekeye, korkaklığa katlanmaz.

Meşrutiyet tarihimizin karakterli, devrimci, demokrat eğilimli hükümet adamlarından biri de Mithat Paşadır. O yeteneksiz padişahların her söz ve buyruklarını keramet sayan dalkavuk hükümet adamlarının elinde imparatorluğun nasıl çökmekte olduğunu görüyordu. Bundan ötürü devletin yönetimini halka dönük bir temele oturtmak için Kanunî Esasi'yi - Anayasa - hazırlamış, İkinci Abdülhamit de bunu onaylamıştı. Ama öte yandan da Mithat Paşa'dan kurtulmanın yolunu arıyordu. Padişahın bu ard niyetini sezen Mithat Paşa özetini verdiğimiz şu mektubu ona göndermişti:

«Kanunî Esasi'yi ilândan amacımız, sarayın keyfince davranışlarına son vermek, Zatı şahanelerine de görevini öğretmek, bizim de görevimiz memleketin mutluluğuna çalışmaktır. 30 yıldan beri birçok kötü gidişleri düzeltme fermanları - Padişah buyrultusu - yayılmandı. Tehlikeler geçer geçmez bunlar çabucak unutuldu. Ka-

nunî Esasi buna benzemiyecektir. Herkesin kendi görevini bilmesi gerektiğini arz etmiştim. Önce memleketin sorumluluğunu üzerine almış olanların işlerinde başarılı olabilmeleri için sizin örnek olmanız gerekiyor. Son 400 yıldan beri memleketimizde süregelen ikiyüzlülük, hafiyelik usullerinden vazgeçmesi görevimizi yerine getirmek biz bakanlara düşer dedikten sonra; önce vicdanımın sorumluluğundan korkarım, sonra da benden hesap soracak olan, sizi padişah tanıyan ulusumdan korkarım. Biz herşeyden önce Meşrutiyetçi bir hükümetiz. Bu sözcüğün ne ifade ettiğini anlıyor musunuz? Bir şeyi veren, o şeyin ne olduğunu elbette bilir.»

Mithat paşa bu mektubundan sonra istifa etmişti. Fakat Abdülhamid bu yiğit karakterli devlet adamından kurtulmak için, önce Yıldız sarayında kendi adamlarından kurulu özel bir mahkemede, Sultan Aziz'in uydurulmuş katli suçundan yargılattı, sonra da Arabistan çöllerindeki Taif kalesine sürdürdü, orada da boğdurularak kesik başını İstanbul'a getirtti. Şimdi onun başsız kemikleri «Hürriyeti Ebediye» tepesinde gömülü.

Bu kuruntulu, ulusundan kopmuş, karakter yoksunu padişah 33 yıl sonra tarihin ağır yargısına çarpılmış, fakat Mthat Paşa Meşrutiyet döneminin yiğit karakterli, demokrat bir devlet adamı olarak devrin tarihimizde, Türk Ulusunun anısında saygı ile anıtlaşmıştır.

Şurası bir gerçektir ki, ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda gücünü sürdüren niteliklerin kaynağı sağlam bir karakterdir. Bir insan zengin olamayabilir, önemli yerlerde bulunmayabilir, eğer bu kişi sağlam karakterli ise toplum içinde saygı sağlıyabilir, aranan, güvenilen dost olabilir.

«Karakter maddi varlıklardan yoksun insanların ana malıdır» sözü boşuna söylenmemiştir.

YANGIN VAAAR!...

Aşağıdaki yazı, Azra Erhat'ın yakında GÜLLEYLA'YA ANILAR adı altında yayınlanacak olan hayat hikâyesinden alınmıştır.

Y.U.

Gülüm, sana anılarımı anlatayım diyorum, ama nerden başlıyayım? İlk anım, en eski anım hangisidir? Düşünüyorum da aklıma bir imge, gözle görülür bir şey gelmiyor. Bir ses duyuyorum yalnız, boğuk bir çağrı, bir de taşlarda çınlayan, gece karanlığında yankılanan bir vuruş: Yangın vaaar!... ve bütün bedenimde bir ürperti, yatağım sarsılıyor ben de içinde tir tir titriyormuşum gibi. Yangın var! Dum, dum, dum! Yatağımda doğrulmuş, kulak kesilmişim, var gücümle dinliyorum. Bir kapı, birçok kapı açılıyor sanki aşağıda, komşu evlerde. Bir kadın sesi, dadım mı, soruyor: «Hayrola, bekçi baba?» Sonradan öğreniyorum ki, bekçi babaya yangının nerde olduğunu sormak olmaz, yakışık almaz. Hayrola, bekçi baba, diyeceksin. O da sopasını vurarak, hiçbir soru duymamış gibi, uzaklaşacak bağıra bağıra. «Yangın var, Üsküdar'da, Şemsipaşa mahallesindeee...» Dum, dum, dum! Yangın var! Ve uzaklaşan adımlar, adımlar uzaklaştıkça yaklaşan bir tehlike. Şiştikçe şişen bir korku, yatağımda beni boğacak, ezecek gibi.

Yagın! Yangın ne demekti 1921 yıllarının İstanbul'unda? Hiç yangın görmemiştim, ama asıl korku, asıl tehlike yangındır biliyordum. Büyükler hep yangınları anıp dururlardı benim önümde. Fatih yangını, Beyazıt yangını, evleri, mahalleleri kül eden yangınlar. Uykularıma giren

bu yanyınlar neydi acaba? Bir sabah kapımızın önünde yördüğüm kocaman ölü sıçan gibi bir şey mi, yoksa sokağımızda çöplerin arasında dolaşan köpek sürüleri gibi mi? Ama değil, bu bekçi babanın uzaklara yansıyan gür sesi ömrümde duyduğum ilk müzikti; yayılıyor, hiç bilmediğim koca bir alanı, İstanbul denilen uçsuz bucaksız bu şehri sarıyordu. Korkunç ama güzel bir şey olmalıydı bu yangın dedikleri. Büyüklerin anlatıp da bitiremedikleri bu âfet. Yangın var! Yangın var! diye bir ninni ile dalıyorudum gene uykuya. Ertesi günü de uyanınca unutuyordum bile sormaya yangın nerdeydi, ne olmuştu.

Kedim vardı benim. Büyük bir tekir kediydi. Adını ben koymuştum, biliyorum. Pisiağalar demiştim ona. Onu ben çok severdim, onunla konuşurdum, onunla benim aramda bir tür, bir cins farkı olduğunu aklımdan bile geçirmezdim. Ama Pişiağalar benim onu sevdiğimden de daha çok severdi beni. Öyle olduğunu dadımın, annemin davranışlarından anlardım. Pisiağalar benden hiç ayrılmazdı, yalnız akşam oldu mu yok olurdu ortadan. Dadım onu aramaya koyulurdu. Homurdanır, söylenirdi ararken: «Pis hayvan, gene bir yerlere saklanmış olacak, gene girecek çocuğun koynuna!» Pisiağalar benim göğsüme uzanacak ve beni boğacak diye korkarlardı aptallar. Kıs kıs gülerdim bu hallerine. Pisiağaları bulamasınlar, kilere kapatmasınlar diye dilerdim içimden. Gelsin benle yatsın da göstersin onlara bizim daha akıllı olduğumuzu.

Pisiağlarla dostluğumuz çok uzun sürmedi gibime gelir. Bir gün kedimi bulamaz oldum. Evi bir telâştır sarmıştı. Taşınıyorduk, sandıklar açılmış, bavullar indirilmiş, bir sürü hazırlık yapılıyordu. Ne olduğunu, ne olacağını anladığım yoktu. İzmir'e gitme diye bir lâf dolaşıyordu. İzmir ne, taşınmak ne demek? Bilmiyordum, ama annemle

ahçı başı Bedros ağa arasında bir fiskos duymuştum. O akşam Pisiağalar gene bulunmaz oldu, ertesi sabah da gelmedi, akşam da gelmedi. «Nerde Pisiağalar? Nerde kedim, kedimi isterim!» diye avazım çıktığı kadar bağırdım. Gitti, gelmedi, dediler, yarın gelir, öbür gün gelir dediler, ama Pisiağalar bir daha gelmedi. Ağlamadım, çocukluğumda ağladığımı pek hatırlamıyorum. Ağlamaz, ama içimde öyle bir kin, öyle bir hınç duyardım ki, öleyim isterdim, öleyim de görsünler cezalarını, cenazemin arkasından yürüyerek ağlasınlar, dövünsünler, pişman olsunlar bana yaptıkları kötülüğe. Hele o hâin Bedros ağa yok mu, yemiyecektim artık yaptığı o balon gibi şişkin puf böreklerini, ağzıma koymıyacaktım içi kaymaklı kadayıflarını. Oh olsun, patlasın, yemeyecektim işte.

Şişli'de otururduk. Ana caddeyle Küçük Bahçe sokağının arasında köşesiz üç katlı büyük bir evdi evimiz. O ev, daha bir on onbeş yıl öncesine kadar duruyordu da şimdi oraya çirkin bir apartman oturttular. Caddeye bakan yanında ufacık bir bahçe vardı, bir demir parmaklık, birkaç gül fidanı, ama her nedense hiç gitmezdik o bahçeye. Giriş kapısına sağlı sollu beş altı basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Üst katta da bir cumba vardı, önündeki sedirin üstüne çıkar pencereden caddeye bakardım. Ama benim için evin en çekici yeri, merdiven altındaki bodrum katıydı. Büyük bir taşlığa mutfak, çamaşırhane, kilreler ve bir de ağabeyimin oyun odası açılırdı. Her zaman kalabalıktı oraları, ama nereye girsem kovarlardı beni, hele ağabeyimin izci takımları, futbolları, bisikleti, pompaları ve trenleriyle dolu o oda yok mu, oradan komşu evlere telefon kurduklarını bilirdim, arkadaşları gelip giderdi ağabeyimin. Ne çok arkadaşı vardı, hepsi de onu çok severlerdi. Bütün evi saran bir gürültü yükselirdi o

odadan. Neler, kimbilir ne müthiş şeyler olurdu orda, benim bilmediğim.

Bir gün evde gene gidip gelmeler oldu, fısıltılar, sırlar. Ne oluyor diye anlamağa kalmadı ki, dadım beni apar topar teyzemin evine götürdü. Teyzem - teyzecik derdik biz ona - annemden onbeş yaş küçüktü. Annemin beş kardeşi olmuş, beşi de erkek, beşi de ölmüş derlerdi, kızıldan, kuş palazından. En sonunda teyzecik doğmuş. Neneme herkes acırdı oğulları yaşamadı diye. Oysa hiç acınacak bir hal görmüyordum ben nenemde. Nenem civa gibi bir kadındı, durmadan sigara sarar, kahve içer, sigarasını tüttürürdü. İkide bir hizmetçisine «Varsenik, bir kahve ile bir fosfat!» diye buyururdu. Fosfat dediği bir bardak beyaz su idi. Ailemizde her derse devâ sayılırdı bu fosfat, sonradan öğrendim ki Sulfosudol denilen mide ve karaciğer ilâcıymış nenemin içtiği. Hasta mıydı neydi bilmiyorum, ama nenemin sofraya oturup yemek yediğini hiç görmemiştim. Oturduğunu da görmemiştim ya, zayıf, sinirli, ufak tefek bir kadındı. Çok şık elbiseleri vardı, boynunu saran danteller, tüller, başında ipekli yemeniler, sokağa çıkacağı zaman da pırıl pırıl siyah ya da eflâtun çarşaflar. Hele fotinleri, dillere destandı nenemin fotinleri. Biz ailenin bütün kadınları gibi o da 33 numara ayakkabı giyerdi, topuklu, sivri burunlu rugan, ya da gümüşü süed deriden ayakkabılarına bayılırdım ben. Neneme bayılırdım zaten. Pisiağalarla aramda nasıl gizli bir bağ var idiyse, nenemle de öyleydi. Biz başkaydık. Ama neden başka? Bir zeki lâfıdır giderdi ailemizde. Nenem çok zeki idi, herkes Fatmanım der durur, nenemin zekâsı, işgüzarlığı önünde eğilirdi. Bir hayır cemiyetinin başkanı mıydı neydi nenem. Bizimle teyzemin evi arasında bir apartman katında otururlardı nenemle dedebey. Oraya sık sık çar-

şaflı hanımlar gelir, toplantılar yapılırdı. Hep de nenemin emirler yağdıran tiz sesi duyulurdu. Nenem erkeklerden de kaçmazdı. Dedemle tartıştıklarını duyardım - sonradan nenemin siyasette de bezi olduğunu öğrendim, bilmem kimi kaçırmış, bilmem kimi saklamış - nenem kaşlarını çatar, ekşi bir sesle: «Fadıl efendi...» diye çıkışırdı dedeme. Dedem de, pala bıyıklı, iri yarı, yakışıklı bir erkek ezilip büzülürdü önünde, «Aman, Fatmanım...» diye kaçamak arar, yaka silkerdi.

Cin gibi zeki bir kadındı nenem, küçücük boyuyla ailede herşeyi evirip çeviren oydu besbelli. Güzel değil, çirkin derlerdi ona, göğüsleri yassı olduğu için, pamuktan memelikler takardı.

Teyzem evleneli çok olmamıştı. Sokağın ucunda Karlo apartmanında otururdu. Onun düğünü de aklımda yer etmişti, ama kendi anılarım mı, yoksa bana anlattıkları mıydı içimde canlanan? Çünkü bu düğün gününü hem anlatır dururlar, hem de fotoğraflarını gösterirlerdi. Her ne hal ise, dedemin evinde olmuştu bu düğün. Gözlüklü, zayıf, sarışın ve çok az konuşan bir kocaya vermişlerdi teyzemi. O gün teyzecik ne güzeldi gelinlik elbisesiyle, duvağı da vardı yerlere kadar, annem siyah bir dantel elbise giymişti, Ehat beyaz yakalı bir bahriyeli forması, Akile ile ben de pembe ipekliden kat kat volanlı birer esvap giymiştik. Fotoğrafta öyle görülüyor, saçımızda da mum çiçeğinden birer çelenk var. Ehat, Akile ben ve bir yeğenimiz yerde oturmuşuz, arkamızda gelinle güveyi, kaynanalar, kayın pederler, annem babam, halalar, teyzeler. Bir aile fotoğrafı ki, bugün bile bakmakla doyamam. Ama o düğün bir kâbus olmuştu benim için. Misafirlerle dolu salonda dedem birdenbire teyzeciği bir halıya sarmaz, elinde kılıçla üstüne yürümez mi? Ne yaptığını göremedim,

bir çığlık atıp annemin kucağına sığındım. Derken altın paralar, şekerler yağmağa başladı, çocuklar üşüştüler, altın paraları kapan kapana. Ben annemin siyah dantel elbisesinin içine gömülmüş, göz yaşlarımdan ne altın gördüm, ne şeker, sonuna kadar da küs kaldım dedeme de, teyzemi götürecek olan o sivri burunlu yabancıya da.

Karlo apartmanına neden götürüldüğümü, ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Evde ne teyzem, ne eniştem, kimsecikler yoktu. Bir ara telefon çalındı, dadım telefonu açtı ve bir sevinç çığlığıyla beni kaptığı gibi sokağa fırladı. Koşa koşa eve doğru gidiyorduk. Ne vardı, ne oluyordu, hiç anlamıyordum. Dadımda olağanüstü bir hal vardı, anlamsız sözler söyleyip öpüyordu beni. Eve geldik ki, bir başka hava, hem sessizlik, hem de salonda bir sürü hanım. Doğru yukarı kata çıkardılar beni, annemle babamın yatak odasının kapısı açıldı ve büyük halam kollarında kundakta bir bebekle karşıma çıktı. «İşte bak, kardeşin oldu» dedi. Beyaz, bembeyaz bir şey uzattı bana, bu kadar pembe beyaz bir nesne görmemiştim ömrümde, yeni doğmuş bebek de görmemiştim. Şaştım kaldım. Ama yangın bekçisinin sesi kulağıma nasıl ilk müzik gibi geldiyse, o beyaz top bebek de gözümde ilk güzellik kavramının doğmasına yol açtı. Ne söylediğimi bilmiyorum, ama bir şey söyleyebilmişsem, «Ne güzel!» demiş olacağım.

(Devamı var)

o

«BİZİM KÖY»'ÜN SONU MU?

Cavit Orhan Tütengil

TRT'nin işveren çevrelerine dayanarak sürdürdüğü «Köylere televizyon kampanyası» anlamlı yankısını Eskişehir ve Kütahya illerinin televizyona «kavuşan» köylerinin muhtarlarında buldu. Gazete haberlerine bakılırsa muhtarlar, «tarım ve hayvancılıkla ilgili programlara televizyonda geniş ölçüde yer verilmesini istemişler, bu mümkün olmadığı takdirde köy programları yapılsın» demişler. «S ö y l e y e n d e n d i n l e y e n a r i f g e r e k» atasözümüz böylece, bir kez daha, doğrulanmış oluyor.

Köyün suskunluğu, daima «ver»meye zorlandığı konusundaki iki düşündürücü kesit köy konusunda Türkiyede güncel olanı anlamamızı kolaylaştırabilir. Cumhuriyet'in 5. ve 10. yıllarını yansıtan usta-işi iki gözlem bugünlere nerelerden geçerek gelindiğini de ortaya koymaktadır:

B i r i n c i k e s i t : 1928 yılında «Hamdullah Suphi» bir dernek toplantısında «Köycülük» konusunda «hayat mektebinde yetişmiş, ruhu hayat tecrübeleriyle dolu» bir köylünün dilinden seslenir: «Abdülhamit zamanında bize paşalar ver dediler, verdik. Öl dediler, öldük. Onlar gitti, yerine başka paşalar geldi. Onlar da bize ver dediler, verdik. Öl dediler, öldük. Bunlar da gitti, yerine siz geldiniz. Siz de ver dediniz, verdik. Öl dediniz, öldük. Şimdi merakla bekliyoruz: Bize ne zaman al diyeceksiniz!»[1]

İ k i n c i n c i k e s i t : 1933 yılıdır. «Bizim Köy» adlı yazısında «Falih Rıfkı» sorunun can damarına

parmak basar: «Dokuz küsur milyon Türk çiftçisinin, eğer biz ondan bir şey istemezsek, bizi hatıra bile getirmiyeceğine şüphe etmiyenler ve bundan memnun olanlar vardır. Bu bizim dertsiz ve tasasız olduğumuzu değil, v a t a n d a ş s ı z olduğumuzu gösterir...

Ben Anadolu yaylasında Avrupa köylerini ve köylülerini arıyorum. Bilseniz o zaman derdimiz ve tasamız ne kadar artacaktır? Çünkü on dört milyon kafa bir şeyler düşünür olacak, on dört milyon ağız bir şeyler söyler olacak, on dört milyon kalp bir şeyler duyar olacaktır. Büyük Anadolu sükûtu bozulacaktır. O zaman B i z i m k ö y e , Kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında k ö y s a a t i 'ni dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.»[2]

1928'lerden, 1933'lerden bu yana köprülerin altından çok sular geçmiş, Mehmet Karabulut'un

Karasu kenarında zaman
Akamamış donup kalmış
Karasu akıp gitmiş dağlardan

gerçeğine karşın «zaman» da yerinde saymamıştır. Gerçi 1948 yılında yayımlanan «Bizim Köy» adlı kitabında Cahit Beğenç bazı «ozan»ların eskittiği bir türküyü yineliyerek, «üst yanı bodur meşeli, alt yanı çayır çimen döşeli, yazı bir başka, güzü bir başka güzel» olan «bizim köy»ü dile getirir. Yankısı ve etkisi ancak «Yaban»ın feryadı ile kıyaslanabilecek olan Mahmut Makal'ın «Bizim Köy»ünün çevresinde ise 1946'larda başlayan bir diyalog denemesinin, iki yanlı görünse de «monolog» özelliklerini henüz koruyan bir Devlet anlayışının hışmını, 1950 Türkiye'sinde, izlemek mümkündür.

Cumhuriyet'in 50. yılına doğru tırmanırken Anadolu'nun büyük sükûtu artık bozulmuştur. Adına «elektrifikasyon» denen ve sadece «aydınlatma» amacına yönelince de Anadolu karanlığında bir göstermelik olmaktan öteye geçemeyen çalışmalar elbette elektrik motörlerinin eşliğinde gerçek «aydınlatma» yoluna yönelecektir. O zaman «suskun» köyün yerini düşünen, arayan ve isteyen «Bizim köy»ler alacaktır. Bunun içindir ki, Türkiye'nin güncel sorunları karşısında ikinci plana itilse de «köy edebiyatının ölümü»nü beklemenin sağlam bir dayanağı yoktur.[3] Olsa olsa, «Bizim Köy» kendini yeniliyerek, sanayileşen bir toplumun kırsal yaşantısını ve görevlerini sürdürmek aşamasına girecektir.

Konunun bir de «AL» emir kipinde karşımıza çıkan bir yüzü olduğunu bilmeliyiz. «Sosyal devlet» anlayışı ile bağdaşmayan görüntülerin sadece dile getirilmesi yetmez.»[4] Yaygın tarım'dan yoğun tarım'a geçiş, k ö y yönetimine bir işletme özelliği kazandıracak örgütlenme, görenekten teknik bilgiye ve hayvan gücünden makineye sıçrama gibi yapısal değişme dinamikleri ancak DEVLET'in öncülüğünde ve denetiminde başarıya ulaştırılabilir. Bütün bu çalışmaların başarı şansı ise, kuşa çevrilmemiş bir «Toprak Reformu» uygulamasına sıkıca bağlıdır. Hatta daha da ileri giderek «onsuz olmaz» diyebiliriz.

Bir anlamda «Bizim Köy»ün sonu çoktan gelmiş, yüzyıllardır sadece «veren» s u s k u n k ö y tarihe karışmıştır. Fakat bir başka anlamda da «Bizim Köy» güzel yarınların eşiğindedir. Kırsal/Şehirsel Türkiye bütünleşmesi içindeki yerini almaya hazırlanmaktadır.

---

1 Bk. D a ğ Y o l u , İstanbul 1929, Birinci Kitap, 2. baskı, s. 12.

2 K a d r o dergisi, S. 18, s. 17, (Haziran 1933).

3 Bk. Ali Gevgilili, Köy Edebiyatı Ölürken..., M i l l i y e t , 23 Ağustos 1972.

4 4 Eylül 1972 günü Sivas'ta Devlet Bakanı İlhan Öztrak şöyle konuşuyordu: «Bugün memleketimizde 743 köy; şahıs, aile ve sülâlelere ait bulunmaktadır. Yani yaklaşık olarak 100 köyden 2'si şahıs, aile ve sülâlelere aittir. 20. yüzyıl gerçekleri ve insanlık onuru ile bağdaşmayan bu hale, bugüne kadar son verilememiş olması, büyük bir talihsizlik olmuştur. Bu duruma süratle son vermek azim ve kararındayız». (Cumhuriyet, 5 Eylül 1972, s. 1).

o

SOKAĞIN SESSİZLİĞİ

(Yumuşak ge)

Oğuz Arıkanlı

Neresindeyiz yumuşak genin
Hani yumuşağa katılık veren
Herbir yumuşak ge, herbir kesin bakış
Oralarda bir çizgi geçmiş üstünden
Umursuz bir çizgi, umurluca yumuşak ge

Neye baksan yumuşak ge aslında
Al güvercini kalkarken ge, uçarken yumuşak ge
Al alfabeyi, a'ya saygı duymanın başlangıcı yumuşak ge
Sokak sessizliğinin ilk bağırtısı
Kişinin en iğrenci, sayıları saymaktaki gırtlak dönümü
Anıtlar bilmediğimiz, bilip de saygı duymadığımız
Kurtuluş antları, türküler, en sevmediklerimiz
Tutuklanıp astıklarımız, düşlerimizdeki çıyanlar
Albastı, külbastı, sarılık, tezek sıcaklığı
Cinler, casuslar, denizde dalmayı sevenler
Diyelim Vietnam'da bir yeni ölü
Bir kurşun alnımızın ortasında
Bir savcının iki çocuğu, bir boyunbağlının aylığı
Hepsi yumuşak ge
Çocuğun anaya teğet düşüşü doğumda
O yok bakışlar, o yok oluşlar
Kurtuluş marşları içten içten
Kesindir, keskindir bıçağın bileylenmişi
Yumuşak ge hepsi, yumuşak ge

Adamlık yumuşak gede, öyle yitik

Adamlık hiç yazılmamak başa
Sözcük başı bile olmamak, oluşturmak sözcüğü ama
Dillerin ilk harfi yumuşak ge, benim bildiğim
Tüm harfleri bir başına efendileştiren
O anılmazlık, o kuytulukta direnen bir başına
O güvercin eğriliği ilk pıtta yumuşak ge
Sabunu ilk anlayış, ilk sabun oluş köşesiz
İlk yuyuş, ilk paklayış
Karın altında akan ilk ince su
Aşınması basamakların hep yumuşak ge
Kertenkeleler, peynire gak dedirten tilkiler
Gelincikler, kuzukulakları, üveyikler, ayçiçekleri
Kirpi, kuzgun, zehirzemberek otları
O dikenli yaban incirleri, yere düşmüş at kestaneleri
Papatyalar, yamyassı deniz çakılları
Üzümün yere eğilişi, o ne yediğini bilmez köpek balıkları
Pantolon, ceket ilmikleri, o kapı tıklatan insanlar
Yumuşak ge ne derseniz, yumuşak ge

Nice sular akamaz, nice ağrılar çıkamaz
Bir beşikte olmayan çocuk yumuşak ge
Olan da yumuşak ge
Anılmaz, onulmaz, sorulmaz bir nice söz varsa
Bir nice başlık konulmaz ne varsa yumuşak ge

Adamlığın başıdır adamsak yumuşak ge
Göz bakar, kaş tamamlar, çünkü yumuşak ge
O köşe dönemez sarhoşların köşe dönüşleri
Gün ola anılır, gün ola varılır
Bir sokak sessizliği sarar ülkeyi yumuşak gede
Hiçbir sözcükte başa gelmeme mutluluğuna erişen

SEVGİ DÜZENİ

Vedat Günyol

Kendimi bildim bileli günlük tutma özlemini duymuş, ama her seferinde vazgeçmişimdir. İyi de etmişimdir sanıyorum. İlk gençlik çağının romantik duygularını düşündükçe gülesim gelir. Bunca yıllık hayatıma yansıyan, büyük ölçüde duygusal izlenimlerimin, bir süre sonra beni bile ilgilendirmediğini görüp, «oh ne iyi ettim de, hiçbir şey yazmadım» diye için için sevindiğim olmuştur. Bugün bile, duygusallıktan sıyrılamadığımı görüyor, düşünce hayatımın kökeninde hep duyguya dayanan bir yan olduğunu, duygunun hep ağır bastığını, bundan böyle de basacağını biliyor, buna rağmen arada bir duyduklarımı ve düşüncelerimi kâğıda dökmek istiyorum.

İlk Günlük denemem otuz beş yıl öncesine raslar. Kızkardeşim apandisit sancıları çekiyordu. O dönemin adı ağızlarda dolaşan, genç, dinamik, eline çabuk doktoru Kâzım İsmail'e başvurulmuştu. Kâzım İsmail, zühreví hastalıklar uzmanı, aile dostumuz Dr. Kemal'in arkadaşıymış. Onun kanalıyla varabildik yanına. Bize, özel bir klinikte, dost hatırı için, ucuz bir fiyata ameliyat yapmaya razı olmuş. Taksim'de bir kliniğe yatırdık kızkardeşimi. Bir iki gün orada dinlenecek, sonra bıçak altına yatacaktı. Babam, o sevecenlik sembolü babam, yanılmıyorsam daha yeni emekliye ayrılmıştı kaymakamlıktan. Ama, ameliyat günü ikinci bir kez emekliye ayrılmış gibiydi; eli ayağı titriyor, ameliyat sözünün o günlerdeki ürkütücü havasında eriyor da eriyordu.

Ameliyat günü, anam babam, kardeşlerim yola dü-

züldük erkenden. Beşiktaş sırtlarındaki evimizin o matem havasına bürünmüş çatısından kliniğin kapısına kadarki yolculuğmuzu hiç unutmıyorum. Ağzımızı bıçak açmıyordu. Hepimizin küçüğü, üstüne titrediğimiz kızkardeşim, sabahın erken saatlerinde bıçağı yemiş olacaktı.

Kliniğin kapısında Dr. Kemal karşıladı bizi. Ameliyat başarıyla sonuçlanmıştı. On dakikada bitivermişti. Yukarı kata kardeşimin odasına çıktık nefes nefese. Yatakta yatıyordu. Eterin etkisiyle soluk yüzünde, ölümden dönmüşlüğün bilinçsiz mutluluğu parıldıyordu. Baygın yatıyordu, bir melek gibi. Yatağının başucuna yaklaştık. Biraz sonra gözlerini açtı. Tekrar kapadı. Baygınlıkla ayıklık arasında gidip geliyordu. Süzgün bakışlar arasında, bir bir adımızı saydı. Kurtulmuştu. Kurtulmuştuk.

Klinikten çıktıktan sonra, eve döner dönmez sarılmıştım kaleme. Ansıdığıma göre şunları yazmıştım kâğıda: «Biz insanlar mutluluğumuzu ancak dertler, onarılmaz acılarla karışlaşınca anlıyoruz. Bugüne kadar, ufak tefek rahatsızlıklar dışında, hiçbir hastalığa tutulmamıştım. Ama anlıyorum ki, hastalık diye bir gerçek vardı ortada. Klinikteki hastalar bana bu gerçeği bütün açıklığıyla gösterdi. Dertli insanların üstüne eğilen nice iyi yürekli hastabakıcılar gördüm. Hiçbir çıkar gözetmeden, sırf insanlık duygusuyla davranan hemşirelerin, o yüzlerinden eksilmiyen gülümseme, sevecenlik belirtileri beni daha bir insan olmaya zorluyor. Hastahaneden içim arınmış olarak ayrılıyorum.»

Günlük'üm burada başlamış, burada bitmişti. Ama içimde insan acısına karşı derin bir ilgi ve yakınlık duygusu yer etmişti. Ogün bugün, insanların acılarına tarafsız kalamıyacağımı anlamış ve hayatıma o yolda bir rota çizmiştim.

Artık benim için bu dünyada tarafsızlık diye bir şey olamazdı. Ya, vicdanımın sesine kulağımı tıkıyacak, insan dünyaya bir kez gelir, yaşamaya bakmalı diyecektim, yada insan tek başına mutlu olamaz, konusuyla komşusuyla, köylüsüyle kentlisiyle birlikte mutlu olabilir, diyecek ve buna göre hayatıma bir yön verecektim.

Nitekim öyle bir yön verdim hayatıma. Orta halli, yoksul denecek bir hayatı seçtim kendime. İnsanın değerini hiçe sayan her türlü rejime, her türlü ideolojiye kapadım yüreğimi. Benim için dünyada tek gerçek insandı ve insanın insan gibi yaşamasına önem veren, insanın insan tarafından sömürülmesine karşı çıkan bir düzendi kurulmasını istediğim ve dilediğim. Bu bakımdan humanizmaya bağlandım, zamanla gücünü ve değerini yitirebilecek her çeşit «izm»den sıyırdım kendimi. Ama bütün «izm» ler içinde sosyalizm benim için bağlanacak, yüreğiyle bağlanacak tek çıkar yoldu yine de. Çünkü, sosyalizmdi bana sosyal adalet içinde insanca yaşama güveni verebilen, verebilecek olan.

Benim sosyalizmin, humanizmadan geçen, insan sevgisine, insan saygısına sıkı sıkıya, ölesiye bağlı «insan yüzlü» bir toplum düzeniydi. «İnsan yüzlü», diyorum. Çünkü, dünyada tek gerçek insandır da ondan. Gözümüzü dünyaya açtığımız andan kapayacağımız ana kadar insanlar değil mi görüp göreceğimiz rahmet? Bir dost yüzü, bir ana sıcaklığı, bir kardeş yakınlığı, bir sevgili - hele bir sevgili - bakışı değil mi bizi mutlu kılan, içimize güzellikler, tazelikler, yeşertiler, iyilikler, doğruluklar salan?

Bu dünyayı, hazları, lezzetleri, tatları yanında; acıları, yıkımları ile kimin için seviyoruz, insanlar için sevmiyorsak? Vereyim sana hanları hamamları, paraları pul-

ları, görelim bakalım mutlu olabiliyor musun, olabilir misin bir çıkarsız dost bakışından uzaklarda?

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost

diyor bir isimsiz ozanımız, güzelin güzeli, arınmış, kusursuz bir dille. İnsan sevgisini bundan daha güzel, bundan daha kestirme yoldan dile getiren bir ozana zor rastlarsınız. Çünkü sevgisi vurmuş sanatına, iki dizede varmış anlatımın doruğuna, değme ozanlara taş çıkarırcasına. Kaynağını insan sevgisinden almayan hangi sanat eseri varmış, varabilmiş yüceliğe? Yoksulluğu, çaresizliği, ezilmişliği, kendi kaderine bırakılmışlığı yansıtanlar dışında, o binlerce halk türkümüz, o güzelin güzeli türkülerimiz hep insan, hep sevgili özlemini yanık yanık dile getirmiyor mu?

Dost bana nazar kıldı
Taze cıvan oldum ben

diyor, dost canlısı, insan yüzünden gelen mutlulukların en tazesini, en yücesini uydurma ahret mutluluklarına değişmiyen Mevlâna. Bu dost yüzüne, bu insan yüzüne duyulan özlem değil mi büyük sanat eserlerine can katan? Alın Herman Melville'in o dev eseri M o b y D i c k'i. Bacağını koparan Beyaz Balina'nın peşinde, öc alma tutkusuyla yanıp tutuşan, bu uğurda bütün tayfalarının hayatıyla birlikte kendi hayatını da hiçe sayabilen kaptan Ahab'ın, o katının katısı yüreğinin bir çatlağından çağlayanlar gibi gürülgürül bir insan sevgisinin akıp taşacağını düşünebiliyor musunuz? Okyanuslarda aylarca süren araştırmalardan

sonra Beyaz Balina'nın izi üstünde tehlikeli bir serüvene atılıyor Ahab'ın gemisi Pequod. İkinci kaptan Starbuck, o yiğidin yiğidi, içi insan sevgisiyle dolu Starbuck, kaptan Ahab'ı uyarmaya çalışıyor, ama boşuna. Ahab çoktan vermiştir kararını. Uzaklarda bıraktığı gencecik karısı, körpecik çocuğu, tayfaların hayatı vız geliyor ona bir noktada. Ama bir de bakıyoruz, yüreğinin bir yerinde, ömrü boyunca açmaya yanaşmadığı bir sıcacık bölge açılıveriyor apaydınlık. Ölüme giderayak alıkoyamıyor kendini, içinin tâ derinliklerinde yatan o insan özlemini dile getirmekten, saçları ağarmış, kocamış bir insanın ruh haliyle:

«Acı bir alay bu kır saçlar! Hangi sevinçleri tattım da ağardı bu saçlar? Neden böylesine ihtiyarlamış görünüyorum, böylesine ihtiyarlamış buluyorum kendimi? Yaklaş! Yanıma gel Starbuck. Bir insan gözüne baksın gözlerim. Denizi, gökleri seyretmekten daha güzel; Allahı görmekten daha güzel, bir insan gözüne bakmak.»[1]

Evet, bir insan gözüne; içinin sıcaklığını, temizliğini, güzelliğini yansıtan bir insan gözüne bakmak Tanrıyı görmekten - kim görmüş ki! - daha güzel. Bu dünyada, astronotların yüzbinlerce kilometre uzaklardan gördüğü o boşluklarda fırıl fırıl dönen portakal renginde ve büyüklüğündeki küçücük dünyamızda, kaderleri birbirine ve güneşin çekimine bağlı insanlardan başka ne var tutunacak, sarılacak? Bir koptuk mu güneşin çekiminden; o birbirine bağlı olması, birbirini sevmesi, bağrına basması, lokmasını paylaşması gereken biz insanlar, yüzyıllar boyunca kurduğumuz uygarlıklar, rejimler, yaptığımız sanat eserleri ile birlikte yokolup gidivereceğiz bir çırpıda. Ne «izm» ler kalacak ortada, ne çeşitli teoriler, öğretiler, dinler, ne bilimler, ne saraylar, ne tapınaklar. Testiler kırıldı mı bir kez, sular bir olup akacak.

Böylesine sonsuz bir dünyada, böylesine sınırlı bir yaşamda - var olduğumuz sürece - neye bel bağlıyabiliriz insandan başka?

«İnsan her şeyin ölçüsüdür» demiş Protagoras İsa'dan beşyüz yıl önce. Eski yunan dünyası; felsefesi, düşüncesi, mitolojisiyle hep insanı, insanın aklını yüceltmiş. Tabiat güçlerini bile insan biçiminde, insan isteminde, duygusunda, özleminde tanrılarla temsil etmemiş mi?

Şandidaş adlı bir hint düşünürü (XV.yy.), «İnsandan daha büyük gerçek yoktur» diyor. İşte, bu büyük gerçek değil mi Sait Faik'e «Bir insanı sevmekle başlar her şey» dedirten ve onu insan sevgisinde eritip yücelten?

Evet, bir insanı sevmekle başlar her şey. Bir insanı sevmekse, çoğalmak, zenginleşmek, giderek bütün insanlara yönelmek, onlarda erimek değil midir? «Aşkı olan insan kendini neyler» demiyor mu koca Yunus?

Peki, adaletsiz bir dünyada sevgi olur mu, diyeceksiniz. Olmaz, tabii. Sevgisiz adalet, adaletsiz sevgi kadar olmıyacak bir şey. Bence, adalet kurulacaksa, ancak sevgiyle kurulmalı, insanların canına kıymadan. Benim özlediğim dünya, insan sevgisiyle başlıyan, insan sevgisinde kendini bulan bir dünya. Özlediğim düzen, insanların biribirinin yüzüne dostça, çıkarsız, ard niyetsiz, alnı açık bakabildikleri, bakabilecekleri bir düzen. Oysa, sosyal adalete dayanmıyan hangi düzende insanlar bakabilir birbirinin yüzüne olduğu gibi görünerek, göründüğü gibi olarak? Temelinde «biri yer biri bakar» gerçeği yatan bir toplumda, hangi tok insan - vicdanlıysa eğer - bakabilir utanmadan, yerin dibine geçmeden aç insanın yüzüne ve onun gözlerinde kendi dertlerine - onun da dertleri vardır, olacaktır da - bir yakınlık, bir anlayış ışıltısı arıyabilir?

o

İNGİLİZ EDEBİYATINDA UYANIŞ ÇAĞI

Orhan Burian

Size anlatmak üzere İngiliz edebiyatının bütününü değil uyanış çağını seçtim. Çünki onun o günleriyle bizim bu günümüz arasında epeyce benzerlikler var. Hem bu benzerliklerden ders de çıkarabiliriz. İngiliz edebiyatının uyanış çağı derken onaltıncı yüzyılı, hatta ölçüyü daha dar tutarak 1550 ile 1600 yılları arasını düşünüyorum. Bu kısa zaman içinde o günlerin bellibaşlı edebiyat türleri - yani lirik ve epik şiir, dıram, fikir ve hayal nesri - hem doğdu, hem de gelişti. Bugün olsa o edebi türler arasında romanı da arardık, ama o zamanlar nesir henüz roman çeşidinden hiç değilse yüz elli yıl uzaktı. Böylece - roman bir yana bırakılırsa - her yazı çeşidiyle İngiliz edebiyatı elli yıl içinde nasıl doğup nasıl gelişti, hem zevkle hem ibretle araştırılmıya değer bir konudur.

Ortaçağdan Yeniçağa geçiş, herşeyden önce, tek bir Avrupa devletinden bir çok halk devletlerine geçiştir. Öbür dünya kadar bu dünyayı da avucunda tutan: politikaya, ekonomiye, uygarlığa ve asıl önemlisi, insan ruhuna hükmeden Kilise devletinin sona erişi; öbür dünyayı bu dünyadan ayıran İnsan devletinin başlayışıdır. Renaissance başlarında, bugünün çok kullanılan bir deyimiyle, nüfuz bölgeleri saptanır: Kiliseye öbür dünya bırakılır (bu bağış da sürüp gitmecesine değildir ya: son olarak onsekizinci yüzyıla, bilimin hız alacağı, Ansiklopedicilerin seslerini yükselteceği güne kadardır). Ama «bu» dünyayı daha o zamandan insanlar kendi ellerine alırlar. Ancak, halk hü-

kümetleri kuracak kadar da ileri gitmezler. Henüz devlet başkanları kırallardır, kırallık adı büyük düşecek yerlerde de dukalardır. Bununla beraber, bu kıralların hepsi devletlerinin başına Tanrının rızasiyle gelmişlerdir. Kırallık onların, bir bakıma, tanrısal hakkıdır. Bu tanrısal hakla memleketin başına geçer, onu yükseltmiye çalışırlar - hiç değilse, çalışmak iddiasındadırlar.

Demek ki artık - yani yavaş yavaş ilerliyen Renaissance ile - kilisesine bağlı, yalnız Tanrısına yükselmek yollarını arayan ve bu uğurda birbiriyle savap yarışına çıkan insanlar yerine: kıralına bağlı, herşeyde öbür kırallıklar halkından üstün olmak dileyen ve bu uğurda bütün komşulariyle başarı yarışına çıkan halk toplulukları beliriyor. Yarış, akla gelen her alandadır: daha çok toprak elde etmek, daha çok zengin olmak, daha çok din bağlılığı göstermek, daha çok sanatsever tanınmak - kısacası, bir insan içinden neler olmak geçirirse her Renaissance milleti de onları geçiriyor. Hem, bu isteklerini gerçekleştirirken öbür milletlerin hepsini de geride bırakmak istiyor. Hattâ, çağdışı olan milletler kendi gibi bu işlerin çıraklık döneminde oldukları için, onları geçmekle de yetinmiyor. Yüksekliği her bakımdan söz götürmez olan Yunan ve Lâtin milletleri ile boy ölçüşmiye kalkıyor. İşte Renaissance bu ruh durumuna verilen addır. Onbeşinci yüzyıl sonunda politik bütünlüğüne erdikten sonra İngiltere de, Onaltıncı Yüzyıl içinde, edebiyatını yaratmıya «bu» ruh durumu ile girişti.

Ama bu, 1500 yılında bütün millet yazı yazıp şiir düzmek merakına tutuldu demek değildir tabii. Merak yavaş yavaş yayıldı, hem de yukardan aşağı doğru. Çünki ilk görünüşte, yüksek, tabakanın günlük bir heyecanından, özentisinden pek fazla bir şey değildir. İtalyanları, Fran-

sızları gören İngiliz elbet onlardan aşağı kalmak istemiyecekti; Yunanı Lâtini tanıyanlara elbet onlara erişmek istiyeceklerdi. Böylece İngiliz edebiyatının uyanış çağı ilk adımını, kıskançlığın - hiç değilse imrenmenin - verdiği güçle atıyor. Yani, Fransızları, İtalyanları görüp Yunanlıları Lâtinleri okuyanlar o âlemlerde seçtikleri yenilikleri kendi memleketlerine de sokmak istiyorlar. Üniversitelerde okumuş, Avrupa'da gezmiş bir avuç insan, İngiltere ve İngiliz dili de aynı başarıya eremez mi diye araştırıyorlar. Nasıl mı araştırıyorlar? Yazarak. Bu yazmanın iki yolu var: birisi, başkaları ne yazmışsa aktarmak, yani İngilizceye çevirmek yolu. Öbürü, başkalarının yazdıklarına benzeterek, kendi yazmak yolu. İngiliz edebiyatının uyanış çağı bu iki yazı yolunda verilmiş çeşitli örneklerle doludur.

İngilizler çeviri yolunda ne yaptılar? T u d o r Ç e v i r i l e r i diye anılan ve gününe göre büyük bir seri meydana getiren Elizabeth devri çevirilerine göz gezdirecek olursak bunlar arasında tarihe, edebiyata, felsefeye, matematik ve tabiat bilmlerine ait Fransızcadan, İtalyancadan, İspanyolcadan, Lâtince ve Yunancadan çevrilmiş bir çok eserler buluruz. İngilizlerin kütüphanelerine giren ilk kitaplar bunlardı. Bazen konusu, bazen de aslının dili az bilinmek yüzünden kusurlu çevrilen, ama hep İngiliz dilinin geleceğine inanı tekrarlıyan bu çeviriler İngilizlere edebiyat zevkini ilk aşılıyan eserlerdir. Dil bilmiyen bir çokları, duyduğunu ve düşündüğünü yazmak dersini önce bu çevirilerden aldı. Zaten o zamanlar dil bilmek öyle yaygın birşey değildi. Ne okullarda yaşıyan diller okutuluyordu, ne üniversitelerde. Yunan ve İbrani dilleri ile Lâtin edebiyatı da üniversite programlarına yeni yeni giriyordu. Çevirilerdeki dengesizlikler biraz da bu yüzdendir. Zaman

zaman, Holland gibi, usta çeviricilere rastlarsınız ki çevirileri sade güzel değil, doğrudur da. Yada, en kolay tarafından öğrenilme yarım Fransızcasiyle Fransız edebiyatı kadar İtalyan ve Lâtin edebiyatını da yağma eden çeviriciler çıkar ki çevirileri sadece güzeldir, doğru olmaktan uzaktır. Ama ne olursa olsun, her iki sınıf çeviricinin de çevirileri g ü z e l d i r . Çünki her ikisinin de tek kaygısı İngilizceyi bir edebiyat dili haline getirmek, doğacak bu edebiyat için gereken ilk örnekleri vermektir. Yani hepsininki İ n g i l i z c e s e v g i s i ile ortaya konmuş çevirilerdir. Bu coşku okuyanlarda da bulunduğu için, çevirilerin kusuru eksiği de olsa pek aldırılmadı, hepsine göz yumuldu - hoş, yumulmayıp ne yapılacaktı? Okunacak başka şey yoktu ki. Ama, hakkını vermek gerekirse, Elizabeth devri çevirileri görecekleri işi çok güzel gördüler: öz edebiyata istenen hızı verdiler - hem sade o zaman vermekle de kalmadılar; bunun güzel bir örneği, İngilik romantik çığırının o genç mucizesi Keats (o zaman 21 yaşında idi) üzerindeki etkileridir.

Ama bu çeviriler sade uyandırdıkları heves bakımından önemli değildir; İngilizcenin ilk edebi denemeleri de olmuşlardır. Örneğin, Shakespeare'in dilinde en gülüncünden en acıklısına kadar her türlü sözün ifadesine araç olacak olan kafiyesiz nazım önce bir Virgilius çevirisinde denendi. Çeşitli düşünceleri, kuramlardan kaçınarak gelişi güzel dizmek yolunu Bacon'dan çok Montaigne çeviricisi açtı. Shakespeare de dahil, hemen bütün dram yazıcılarını oyunlarına konu bulmak yorgunluğundan Fransızca ve İtalyancadan aktarılmış hikâye kitapları kutardı. Yine bu dramcılara döğüşler, cinayetler, öçlerle dolu korkunç sahneler tertiplemek düşüncesi Seneca çevirilerinden geldi. Böylece denebilir ki, çeviri bizi İngiliz edebiyatının

yaratılışında ikinci aşamaya ulaştırmış oluyor. Birinci aşamada İngilizler okuduklarını (yani İngilizceye çevrilen eserleri) duymaya anlamaya çalışıyorlardı. Şimdi yavaş yavaş duyup düşündüklerini kendileri yazmıya başlıyorlar. Böylelikle bütün milletin ve özellikle çeviricilerin umudu gerçekleşiyor: milletin öz edebiyatı doğmıya başlıyor.

İngiliz edebiyatının bundan sonrası beğendiğine bakarak kendi yazma yoludur. Bir an gelir ki çeviri durur, telif başlar demek istemiyorum. Topluluklarm her çabası gibi bunların da nerede başlayıp nerede bittiği kestirilemez. Ancak şu da ortadadır ki onaltıncı yüzyılın üçüncü çeyreğinde çevirinin hızı büyüktür; son çeyreğinde telif hızlanır. Bu telifler büsbütün yeni şeyler değildir, bir çoğunun hangi kaynağa dayandığı da kolayca gösterilebilir. Ama artık, doğrudan doğruya çeviri diyemiyeceğimiz şeylerdir. Bu teliflerin arasında, önce de söylediğim gibi, kısa aşk şiirleri vardır, uzun destanlar vardır, yer yer şiirle katışık hikâyeler vardır, gerçek kadar hayalden de faydalanan tarihler vardır, kimi acıklı kimi gülünç oyunlar vardır. Tabii, araştırılacak olursa, biçim bakımından bu çeşitlerin hepsinin ilk örnekleri İtalyan edebiyatından öğrenilmiştir. Yani, sahipleri bu eserleri lirik, destan, hikâye... kalıbına dökmek düşüncesini İtalyanlar (İtalyanlardan değilse bile, ikinci elden, Fransızlardan, İspanyollardan) alıyorlar. Bu biçimler için bulunan düşünce ve ahenge gelince: aralarında sanatçının kendinin olanlar pek çok, ama başkalarından aldığı da az değil. Denebilir ki eseriyle bir bina kuruyor. Taşı kendinden, ama gereçlerinin büyük kısmı şuradan buradan gelme: filân binanın direklerini sağlam bulmuş sökmüş; falan binanın kiremitlerini almış. Sonra, hoşuna giden bir yapının plânına da göz atmış; ufak tefek eklemeler, düzeltmelerle

onu da kendine mal etmiş. Böylece, bir bina ortaya çıkıyor ki kurulurken başkalarının gözükmüşse bile kurulduktan sonra onundur. İşte size bir örnek:
Petrarca'nın gördüğü bir hayal,

Sonra baktım ki harikulâde dallar fışkırıyor
Genç, yemyeşil bir korunun içinde
Taze, can dolu bir defne ağacından.
Olsa olsa cennetin bulunmaz ağaçlarından biridir diye
düşündüm.
İçine küme küme kuş girip gizlenmiş
Gölgesinde öyle çeşitli nağmelerle ötüyorlardı ki
Tatlı seslerinden âdeta büyülenip kendimden geçtim.
Ben dalmış, bu defne ağacını seyrederken
Göğü baştan başa bulutlar kapladı,
Çevre kapkaranlık kesildi.
Sonra birden yukarlarda şimşekler çakıp
Bu heybetli ağacı kökünden yıktı.
Şimdi çok dertleniyorum,
Bir daha öyle gölge bulunmaz artık.

Sonra Fransız Dubellay'nin gördüğü bir hayal,

Sonra Dodona ağacını gördüm,
Yedi tepeye gölge salıyordu.
Fatihler Ausonia ırmağının üstünü
Onun yapraklariyle süslüyorlardı.
Eskidenberi onunla kaç zafer çelengi,
Kaç ganimet, o soylu Trovalı
Kanından gelen kaç ululuk örneği bezenmişti.
Bu kadar seyrek görülen birşeyi görünce hayran
olmuştum.

O sırada oradan geçen bir çapulcu alayı
Onun dallarının şerefini kırdılar.
Gövdesinin balta altında inlediğini duydum.
Ama sonra, bir kenarda bırakılan kökünden
İkizler gibi bir çift fidan bittiğini de gördüm.

Nihayet, İngiliz Spenser'in gördüğü hayal:

Bir dağın yükseklerinde yüce bir sedir ağacı yetişmişti,
Boyu uzundu, gövdesi dik.
Güzel kokusunu uzaklara kadar yayıyordu.
Mağrur Lübnan ülkesinin kızları arasında
Biri yoktu ki güzellikte onunla yarışsın.
Ama çok geçmeden tâ iliğinin içinde insafsız
Küçük bir kurt peyda oldu, kimse farketmeden,
Ağacın can suyuyle beslenen bir kurt.
O günden sonra, o çelenk gibi sevilip sayılan ağaç
Yavaş yavaş ölmiye başladı (ah, ne yazık!)
Ulu başından o kâkülleri döküldü,
Çok geçmeden çırçıplak kalakaldı.
Bu hali görünce çok şaştım, çok acındım.
Öylesine bir güzellik demek bu kadar çabuk
geçiyormuş, deyip yandım.

DELİÇAY

Metin Gümrükçü

Üç taze karanfil kopardım derinlerimden
Ayaklarına bıraktım usulca
Uzak denizlerin rüzgârları hey!
Dalgalar gümbürdüyor suskunluğumda.
Bir koca dalga çatladı yüreğimde
Gözlerimde bir yıldız kaydı ansızın
Avuçlarım omzunun dost çıkıntısına
Dudaklarım saçlarının gül yakınlığına
İnanamıyor.

Gel gör ki güzelim
Sevdanın uçsuz bucaksız derinlerinde
Dizlerime korken bile başını
Bir olumsuzluk var bu türküde,
Kayboluyor ömrümün ışıklı yarınları
Hasretim dinerken dinerken serinlerine
Bir yanım dolarken bir yanım boşalıyor
Gülyüzün teslim olurken öpüşlerime
Korku morku değil, hayır
Korkmuyorum sevmekten
İçimin içimi yediği kendimi koyverdiğimdendir
Yıllardır direndiğim gün rahatlığına
Bak içimde bin korkuyla suladığım yeşillerden
Boyatan Karanfiller - ki sabaha doğrulan umutlarımdır
Düştü düşüyor handiyse
Bin yıllık mahmurluğun erimsiz uykusuna

Omzunla saçlarınla yanıp tutuştuğum yeter
Getir koy elini serinlerime, konuş biraz
Alnının aydınlık çizgisine
Gözlerinin dinmez merakına da var diyeceklerim
Vazgeç kendini sunmaktan bir meyva gibi ölüme
Daha düşlerken bile gerçi kamaşır dişlerimiz
Çağla göğüslerini, mürdüm eriklerini
Onüçünde simyacısı olup çıkmışız insansız sevdaların
Ama gel gör ki güzelim şimdi
Ne kadar çekse de içimiz yemiş kokularını
Biliriz bin yıllık çilemiz olduğunu bu sarhoşluğun
Kara öfkemiz dinmez
Yenip yutulan meyvanın korkunç çekirdeklerine
Erkekçe bir sevgiden yanayız biz
Gönlümüz
Kolları şefkatle açılmış gelen deliçaydadır asıl
Özler dururuz hep bozbulanmayı
O zaman artık Deliçay mıyız, Göksu mu, bilemeyiz
İçimizde sevincin ılık türküsü.

IŞIĞIN GÖZLERİ

İsmet Zeki Eyuboğlu

Güneş girmeyen yere hekim girer, demiş eskiler. Güneş, şu bütün evreni aydınlatan, yaşanır, sevilir duruma getiren ışık kaynağının değerini, insan için taşıdığı önemi belirten pırıl pırıl bir söz bu, atasözü değil güçlü bir özdeyiş.

İnsan yaşamında aydınlığa kavuşmayan, gün ışığında bütün ayrıntılarıyla didiklenmeyen, özü ortaya konmayan bütün düşünceler güneşin girmediği yerlede saklıdır. Yüzyıllar boyunca güneş girmemiş ortaçağa, öyle ki nice nice güçlü hekimler girmeye korkmuş bu ürkünç karanlıkların egemen olduğu ortama. Bu yüzden hekimsiz, güneşsiz bir çağdır ortaçağ. İnsanın kendi elinin emeği, alnının teriyle yarattığına kul köle olduğu, kendi eliyle boynuna boyunduruk geçirdiği bir çağdı. O çağda insan bir düşünce değil, bir inanç varlığı, yalnız kendisine önceden verileni taşımakla görevli bir yaratıktı. Bu verilen, olduğu gibi taşınması istenen inançların, düşüncelerin yığınlaştığı yerlere ışık giremiyordu, güneş bütün evrene bakıyor da oralara bakamıyordu bir türlü. Bu düşünceler ıssız, insandan, ışıktan uzak mağara oyuklarında, kayalara oyulan, girilmesi, çıkılması güç manastırlarda, tapınaklarda, hücrelerde barınıyordu. Bundan dolayı ortaçağ da, onun insanı da onulmaz bir hastalığa yakalanmış, kendi kendini yiyordu. Can çekişirken de o karanlık odalardan güneşe pencere açmaya, hekimi değil ışığı içeri sokmaya çalışan nice pırıl pırıl başları yedi, bitirdi. Bir korku saldı ortalığa.

Sonunda ne oldu, ışığın girmesini yasaklayan, ışığın

gözünden kaçmayı başarı sayan o yoğun birikimler, o düşünce yığınları, göçüp gitti. O ışığın önüne dikilen kalın duvarlar, kaleler zamanla eridi, böyle kurtuldu Avrupa, böyle kurtardı canını ışığın değerini bilenler.

Biz yapamadık bunu. Özdeyişlerin, atasözlerinin en güzeli olan bir sözü benimseyen ulus bunun gerçeğini bulamadı, gereğini yerine getiremedi. Işığın giremediği yere ışığın yayıldığı, aydınlattığı ortamdan gelen hekimi de sokmadılar. Karanlıklara boğdular pırıl pırıl evreni.

Biz, yüzelli yıldır güneşin gözüne bakan, ışığa susayan bir ulus olmamıza karşılık ışığın önemini anlayamadık. Karanlığı, geriye bakmayı, ışıktan kaçınmayı başarı saydık. Kendi kendimizi aldattık oysa. Çağın ışığı bizde iş olmadığını anlayınca gözlerini başka yana, aya yıldızlara çevirdi. Kutsal kitapların «nur»dur, yanına sokulanı yakar, ışık kaynağıdır yaklaşanı kör eder dediği ay'a gözlerini faltaşı gibi açarak bakan ışık onun yeryüzünden pek de ayrı nitelikte bir varlık olmadığını, taş, kum, çakıl, kaya gibi nesnelerden kurulduğunu koydu ortaya. Bir kez daha ışık karanlığı kıyasıya, başını taşlar çalarcasına yalanladı. Kutsal yazıların dediği doğru değilmiş demek. Tanrı adına konuştuklarını, tanrının kendilerine yetki verdiğini, peygamberlerden sonra din, inanç alanında en yetkili başların kendileri olduklarını ileri sürenlerin mumları söndü ışığın gözünde. Yeryüzünün ışığı göğü aydınlattı: ay bir «nur» değildir. Işık gözlerini bir çevirmeye dursun, daha nice «nur»ların taş, toprak olduğu anlaşılacak.

Nereden geldim bu düşünceye durup dururken. Yeri miydi, ay'ın şimdi demeyin. Bundan yirmisekiz yıl önce şimdi milliyetçi, mukaddesatçı olduğunu söyleyen birtakım profesör tanıdıklarımla Tan gazetesini yıkarken, taşlarken öyle düşünüyor, öyle inanıyordum. Fatih'te Nakşibendi

tekkesinde «ay'ın, yıldızların insanların geceleyin yollarını görmeleri için yaratılmış birer kandil» olduklarını öğrenmiştim. Şeyhimiz Hacı Süleyman Efendi bir gün tekkede «yürürken yere bakın, çevrenize bakmayın, yukarı bakmayın, dünya sizi yoldan çıkarır» demişti bize. Yıl 1944, onyedi yaşındayım (belki daha çok, doğum yılım kesin değil), yeni yeni bıyıklarım çıkmaya, terlemeye başlamış, kızlara, genç hanımlara bakarken sıcak sıcak eller dolaşır gibi oluyor savaş yıllarının açlığı altında kemiklerime yapışmış derimin üstünde. Tekkeye girerken, tekkeden çıkarken ilk işimiz Atatürke sövmekti. Dervişler kimi «deccal», kimi «ahbes—en kötü yaratık», gibi «ahbes aleyhi'l-lâne-üzerine lanet olası en kötü yaratık» diyordu Atatürk'e. Bu son iki sözü daha çok «Büyük Doğu»cular söylüyordu. Kızıyorduk Atatürk'e. Yurda «gâvur icadları»nı soktu diye. Gerek şeyh efendi, gerek dervişler çok seviyorlardı beni. Okuldan kaçıyor, gece gündüz tekkeye geliyor, Atatürk için ağır yergiler yazıyordum. İçlerinde Divan yazını geleneğini sürdürür nitelikte şiir yazan dervişler de vardı. Aruz, hece ölçülerini çok iyi bildiğimi, kullandığımı söyleyerek beni coşturuyorlardı. Şiirdeki takma adım «Zebânî»ydi. Dil anlamına gelen «zeban» sözünden türetmiştik onu. Bu yoğun karanlıklar içinde geçti gençlik yıllarımın önemli bir bölümü. İyi insanlardan, annemden, babamdan, kardeşlerimden, yakınlarımdan, Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi Eyuboğlu'dan kaçıyordum, hiç mi hiç sevmiyordum onları. Bildiğimi, öğrendiğimi, öğrenmek istediğimi tekkenin dışında kimseye söylemez, söylemek istemezdim. Bize «altınını, gideceğin yolu, inancını gizli tut» diye Oniki İmamın biri olan Cafer-i Sadık'tan bir söz öğretmişlerdi, arapçaydı: «Ustur zehebeke, zihebeke ve mezhebeke». İşte bunu kendi kendime söyler dururdum. O yıl-

larda arada bir sözlüğe bakarak Hafız'ı, Sadi'yi okuyacak ölçüde farsça öğrenmiştim. Kur'anın birçok yerlerini ezberlemiştim, anlamlarını biliyordum. Bunları da kimseye söylemezdim.

Yıllarca savaşlara katılan, Sarıkamış'tan Tokat'a değin bütün cepheleri gezen babam, amcam (Sabahattin Eyuboğlu'nun babası) bana boyuna öğüt verir, arada bir çıkışır, derslerime çalışmamı isterlerdi. Amcam bana sık sık, kimseye sezdirmeden para verir, ben de o paraları götürür tekkeye bırakırdım. Babama, amcama çok karşı gelir, ağır sözler söylerdim. Namaz kılmayışlarına, oruç tutmayışlarına nasıl da kızardım. Oldukları yere gitmek istemediğim günler de olurdu. Günün birinde, bizim tekke şeyhinin kendi gibi bir şeyh olan büyük oğlunun Floryada plaj işlettiğini öğrendim. Dünyalar başıma yıkıldı, bize önümüze bakarak yürümemizi öğütleyen şeyhin gene şeyh olan oğlu çıplak kadınlardan başka bir nesneye bakmıyormuş, hey gidi günler hey.

Aradan yıllar geçti, lise, üniversite, birtakım gönül işleri, askerlik derken yaş epey ilerledi. Ana, baba, amca yokoldu. Bana öğüt verenler, bütün hırçınlıklarıma, kötülüklerime, saygısızlıklarıma karşılık yüreği benim için çarpanlar, ben sofraya oturmadığım, küstüğüm zaman binbir güçlükle kazandıkları bir lokma ekmek boğazlarından geçmeyenler topraklara karışıp gittiler. Yaşamla yüzyüze, dizdizeyiz artık. Gel diyor yaşam; ekmek elden, su gölden olduğu çağlar da bütün dünyayı yönetme, Tan gazetesini taşlama, ay'ın «nur» olduğuna inanma kolay, ışıktan, aydınlıktan kaçma kolay. Şimdi koy elinin emeğini, alnının terini ortaya bakalım. Tekkede öğrendiklerin mi doğru, şimdikiler mi?

Aradan yirmisekiz yıl geçti. O zamanki inançlarımın

ne denli yanlış yersiz, o inançların bana aşılandığı ortamın ışıktan yoksun, karanlık olduğunu çoktan anladım. Şimdi çevreme bakıyorum. Benim o çağdaki durumuda olanlar öylesine çoğalmış ki, şaşıyorum. Bütün ortaçağ boyunca olduğu gibi bu geçen yirmisekiz yıl içinde de o inanç, o düşünce ortamında en küçük bir ilerleme, gelişme olmamış, yalnız karanlığa itilenlerin sayısı çok mu çok artmış.

Olsun, gün olur onlar da benim gibi geçmişlerinin acısını yüreklerinin derinliğinde duyarlar, yanar yakılırlar en güzel, ışıl ışıl yıllarının karanlık oyuklarda geçtiğine, şeyhlerin ardından gittikleri, Atatürk'e karşı çıktıklarını anar da benim gibi utanırlar ettiklerinden. Yeter ki ışığın gözleri ay'ın «nur» olmadığını, düşündüklerini, yolunu özünü gizlemenin değil de yiğitçe, açıkça söylemenin, ortaya koymanın bir erdem olduğunu onlara da göstersin.

En büyük erdem geçmişi öğrenmek, onu gerekli yerine oturtmak, onun bütün baskılarından, etkilerinden sıyrılarak insanın bir çevrenin değil, koca bir evrenin düşünen özü, gören gözü olduğunu anladıktan sonra insan denen varlığın yararlı yolunda yüreğini ortaya koymaktır. İnsanlık tarihinde geçmişin kurtardığı bir gelecek yoktur. Değişmeyenlerin çoğunlukta olduğu bir yerde gerileme, çöküntü daha hızlı, daha gürültülü olur. Ne mutlu düşünce akışı içinde kendi kendini yenileme, geliştirme uğrunda boyuna değişene, dünü bugüne, bugünü yarına uymayana.

DERİN OLMAK
BULANIK OLMAK

Afşar Timuçin

Nietzsche, «derin görünmek için sularını bulandıran» kişilerden sözeder. Descartes da çatar bu tür düşünürlere. Bazılarına göre, derin olmakla kapalı olmak, büyük olmakla anlaşılmaz olmak, köktenci olmakla çetrefil olmak birbirine zorunlu durumlardır. Herakleitos için «karanlık» demişler ya, ona karanlıklıkta taş çıkartacak nice düşünür geldi dünyamıza; bunlar geldikleri yoldan gittiler, ya da gözün seçmekte zorluk çektiği yıldızlar olarak kaldılar. Derin miydiler? Önemli miydiler? Ne olurlarsa olsunlar, bütün insanla ilişki kuramamış olmaları onları unutulmanın derin çamuruna gömdü.

Çoğu derin değildi, çoğunun söylenecek çok şeyi yoktu. Baktılar ki herhangi biri olma durumuna düşecekler, derinlerinde binbir renk, binbir akış, binbir kıpırtı varmış gibi görünebilmek için ne kadar bulanmak gerekirse o kadar bulandılar. Bizi anlayışımızdan kuşkulandırmak istercesine bulandılar. Şunu söyletmek istediler: «Siz onun çetinliğine, çetrefilliğine bakmayın, derinlerine inmeyi başardınız mıydı, o derinlerde ne büyük doğruların yattığını göreceksiniz.»

Böyle dediğimiz de oldu. Şu karmaşık dünyada nice derinliksiz şeyi baş tacı ettiğimiz, küçücük su birikintilerini göl, incecik çayları güçlü ırmak saydığımız çok oldu. Bu onlara ne kattı, bize ne getirdi? Hiç. Belki moda oldular, ama değer olmamadılar. Zaman küçücük bir çakıl taşından daha gidici buldu onları. Onlar öfkelerle büyütülen

bir unutuşun kazanında erirken, bizler bir serüvenden eli boş dönmüş olmanın burukluğunu yaşadık.

Ancak, bir kazançları oldu; kendilerini derin göstererek bazı gündelik çıkarları kurtarmanın, günlerini gün etmenin küçücük zaferiyle sarhoş oldular. Çağlarında, şu ya da bu ölçüde yüceltildiler. Yanlarında yörelerinde ucuz alkışlar koparmaya hazır kişiler, her şeylerini vermeye can atan kadınlar, «yaşa, varol!» diye bas bas bağıran topluluklar buldular. İnsanlık düşmanlarının desteğini kazandılar. Her kapıyı açabilecek maymuncuk onlardaydı, her doğruya açılan yol onlarda, her olmazlığı olur yapabilecek güç onlarda.

Gerçekten derin olanla yani bize birçok doğruyu sunabilecek birçok şeye sahip olanla derin görünebilmek adına sularını bulandıranı birbirinden ayırmakta güçlük çektiğimiz zaman, derin olanı da derin görüneni de garip bir küskünlükle itmişizdir. Ne yapalım, böyleyiz, zahmete katlanamayız biz. Oysa, derin olana zorunluyduk; derin olanı, yani temel olanı, kökten olanı, bütünü kucaklamaya çalışanı öğrenmek zorundaydık. Daha da insan olabilmek için zorunluyduk buna. Derine yönelmemek biraz bizim suçumuzsa, biraz da onların, sularını bulandıranların suçudur. Ama biz onlarla hesaplaşmadan önce kendimizle hesaplaşalım bir. Onlar bulanıklıkları içinde suçlu da biz uyuşukluklarımız içinde suçsuz muyuz? Yalanı söyleyene de, dinleyene de yazık!

UYUYAN KÖLE

Alain

Önümde, uyuyan küçük bir köle resmi duruyor. Çocuğun başında, tepesi sivri bir külah var. Oturduğu yerde, ama neredeyse ayakta oynuyor gibi. Bir elini taşa dayamış, öbür elini de başına. Yorulmak, kadere boyun eğmekten daha iyi. Şu eski zaman adamları, insan kardeşlerini tanımasını biliyorlar mıydı? Doğrusu ben, insan kardeşlerimi, bütün insan biçimleri içinde tanırım, hem de en uzaktan. Bu bakımdan, beni eğitenler, yani ana-babam ve öğrencilerim, zamanlarını boşuna harcamamışlar. Köleyi eşitim bilmekle kalmam, çok daha zor bir işe de gücüm yeter: Kölenin efendisini de eşit bilirim kendime. Bu düşünüş, onu taşıyanlarda yenilemez bir düşünüştür. Ama ,dünyanın gerektiği gibi yüzünü değiştirebilecek ölçüde var mı bu herkeste? Sorun bu. Bir efendiler soyu var. Ben onu yürüyüşünden, bir çeşit buyrukçu halinden tanırım. Ama, hiç nefret etmem ondan. Çünkü, onlar her şeyden korkan zavallılardır. Yerine göre, başkaları kadar cesurca davranamaz değiller. Ne var ki, kötü çıkış yaparlar, hastalıklı bir çekingenlikle başlarlar. Bu yüzden zararlı bir cesarettir onlarınki. Kekemelere benzerler, hecelerden korktukları için kanılarına hoyrat olan kekemelere. Zorbalar, düşüncelerinde kekeme olan kimselerdir, her düşünce karşısında gürleyip parlayıverirler. Sürçerler ve sürçtüklerini görmesinler diye de fermanlar çıkarırlar. Bütün düğümlü kafalar sınavcı veya yargıç kesilirler. Dikine gider, asar keserler. Düşünme yolları budur onların. Ben, her sahneye çıkışta ecel teri döken oyunculara benzetirim

onları. Niye bu mesleğe girerler, diyeceksiniz. Girerler çünkü korkuyorlardır. Başta bulunmaya büyük ihtiyaçları vardır onların.

Kendini beğenmişlik büyük bir güçsüzlüktür, derisi diri diri yüzülen bir insanın güçsüzlüğü gibi. Herşey bir işkencedir onun için. Kral ailelerinde bazan kamu oyunu hiçe sayan dengeli yiğitler çıkabilir. Bu işleri iyi bilen saraylılar, o yiğitte kıral kanı olmadığına karar verirler. Marcus Aurelius, yerinin adamı değildi ve Renan kendisine bunu söyler. Bu imparator, kendisi için şunu söylemedi mi: «Hiç kimse beni trajedi aktörü olmaya mahkûm etmiş değildir.» Böylece, kendinin olmayan bir yere el koyduğunu açığa vurmuş oluyor. Tıpkı, sıfır vermekten zevk almadığını itiraf eden bir Sorbonne profesörü gibi. Oysa, onun gazabına uğramayı bekliyen, bir bakıma haksız olmadan bekliyen, sorabilir: «Öyle ise, bu adamın işi ne burada?»

Çoğumuz ayakta uyumuşuzdur, küçük köle gibi. Korkmaktan ölesiye korkan birkaç cesaret kekemesinin keyfi içindi bu. Bana öyle gelir ki, Büyük Savaş'a karar verenler, büyük oyunu, neredeyse panik halinde, titreyerek bekliyen aktörler olmuştur. Ayni trajedi akötrler şimdi de, korku ve öfkeden titriyerek, bizi kötü rüyalarıyla yıpratıyorlar. Yok zehirli gazdı, yok maskeydi, istihkâmlardı, yok meslekten ordulardı, yok sivil ordulardı falan filan. Hep döğünüp dururlar, bu deyim yerinde. Kendi başlarına savaş açarlar, inanırlar da buna. Bundan başka şey düşünmezler. Düşünceleri dört bir yana çarpar, kavuşurlar savaşlarına. Ey tanrılar! bu adamlara, toprak işçisinin küreğini ve sekiz saatlik çalışma gününü verin sadece. Bakın o zaman çorbaları ne hoş gelecek onlara.

Ne yazık ki, işlerin başına, başa geçmek istemeyen insanları getiremiyoruz. İnsanları, evet, bu belâlı dünyada

konaklıyan, bu duruma kendilerini uyduran insanları. Yarınlarından hiçbir şey bilmiyen bütün insanların durumu bu. Bir tek deli yada sarhoş öldürebilir beni. Ama, işin güzel yanı şu ki, raslıyabileceğim bu yabancılardan korkmuyorum. Benim için ne düşündükleri de kaygılandırmıyor beni. Nedir çevremizde gördüğümüz? Yararlı çalışmalar, alışverişler, sakin evler ve aşların dumanı. Bütün yeryüzünde görülen bu. İşe bakın ki siz, başımızdaki efendi, küçük köle gibi, ayakta uyumasını bilseydi barış sağlanmış olurdu.

Çevirenler: S. Eyuboğlu — V. Günyol

o

BARIŞ

Elimizde olsa özgürlüğümüz
Yazıtlarda kalmasa
Gözümüzde umut
Baksak
Bir çokluğa giden delice suya.

Muhsin Küfeli

ÖZGÜR DÜŞÜNCEYE SELÂM

Aşağıdaki çeviri, çağdaş fransız düşünürlerinden E t i e m b l e 'ın bir fransız dergisinde çıkan yazısından alınmıştır. Etiemble, geçen yıl yurdumuzda sıkı yönetimce tutuklanan Türk yazar ve düşünürlerinin serbest bırakılması için Türk yöneticilerine telgrafla başvuran dünya çapında ün yapmış beş aydından biridir. 24 Ocak 1972 tarihinde Büyük Millet Meclisinde, sıkı yönetimin iki ay daha uzatılması ile ilgili konuşmalar sırasında, başbakana yöneltilen sorulardan birinde,bu yabancı aydınlardan «komünist» diye söz edilmişti. Düşünce dünyasından habersiz kimselerin, halkoyunu saptırma konusunda ne denli etkili olduklarını göz önünde tutarak, «komünist» diye nitelenen yabancı aydınların, bu arada Etiemble'ın, bir bakıma «hayat hikâyesi» sayabileceğimiz yazısından aldığımız parçaları, insaf ölçüsüne vurarak değerlendirmeleri için, okuyucularımıza sunuyoruz.

Yeni Ufuklar

Konformist olmayan bir çevrede büyüdüm. Kendi halinde, yoksul köylülerden meydana gelen bir çevreye bağlıydım. Bir amcam jandarma, biri de papazdı. Mayenne'de chouan'ların yurdundaydık. Küçükken Lisieux'ye git-

tim, ermiş Theresa'nın kemiklerini saklayan sandukanın önünde kâğıt paraların biriktiğini gördüm. Her yerde aptallık, çirkinlik, yalan, sömürü...

... Bir işverenin, gişe önünde kuyruk yapan işçilerine, elden ele geçirerek «para» verdiğini gördüğüm zaman tiksinmiştim (Bu olay, bizim evin yukarısında bulunan radikal sosyalist gazetesinin basıldığı basımevinde geçiyordu). Daha küçükken, büyük meydanlıktan, ayaklarında tahta ayakkabılar, partallar içinde savaş esirlerinin geçtiğini gördüğüm zaman daha bir yaralanmıştım. Birkaç tavuk çaldılar diye ayaklarına zincir vurulduğu olurdu. Oysa, bütün tüccarların, hiçbir cezaya çrptırılmadan bolluk içinde yaşadıklarını görüyordum. Ogün bugün, çevremde saygı duyulan şeylerden (para ve düzenden) kuşku duymayı âdet edinir oldum.

... Beni modaya düşman eden şey, anamın terzi olmasıydı. Onüç yaşında terzi çırağı, işçisi olan sonra da, hiç pahasına çalışan anam, sonunda kendi hesabına çalışan bir esnaf olmuştu. Onunla çoğu zaman çatışırdım. Çünkü bana modanın güzel bir şey olduğunu söyler dururdu. Oysa, her üç ayda bir moda değişiyordu. Anam, üç ay önceki giysileri iğrenç buluyordu. Ben, bütün bu modalardan, edebî ve politik bütün modalardan iğreniyordum: Nedeni de, bütün modaların demode olmasıydı. Çocukluk anılarım beni modaya karşı güzelliği, geçici «gerçeğe» karşı «gerçeği» koymaya zorluyordu.

Konformizmden hoşlanmam. Ben yaradılışıma göre yaşar ve tepki gösteririm. Çünkü hiçbir ayrıcalığa, her çeşit iktidara özlem duymam. İnsanın eline herhangi bir iktidar geçerse, herkese doğruyu, bütün doğruyu söyliyemez, ne de her bir insana kendi gerçeğini. Bense böylesi bir iki yüzlülük içinde yaşıyamam. Bununla birlikte, hiçbir

toplumun bunsuz yaşıyamıyacağını biliyorum. Bütün yöneticiler ikiyüzlüdür. Jean Grenier söylemişti bunu daha önce.

Buna karşılık, edindiğim azbuçuk kültür bana, her çağı temsil eden insanların sağlıklarında çamurlar içinde yüzdüzlerini öğretti: Çünkü zamanlarının «dinlerine» ne tamamiyle karşıydılar, ne de ondan yanaydılar. Alalım Montaigne'i. O Montaigne ki ne katoliklerden yanaydı, ne de protestanlardan yana. İki kamp arasında uzlaştırıcı bir rol oynıyayım derken az kalsın öteki dünyayı boylıyacaktı. Ama bu yoldan bize, Rabelais ile birlikte, tarihimizin o dönemi üzerine cesaret ve açıkgörürlülük ile tanıklık ettiler.

Bütün memleketlerde, bütün dönemlerde böyle olmuştur bu. Montaigne gibi konuşmak gerekirse, «halk rüzgârlarının» üstüne çıkanlar, körü körüne boyun eğmiş kimselerdir: dün filân kiliseye, bugün büyük totaliter partilere, ellerinde basın ve radyolar bulunan partilere boyun eğmişlerdir. Yüzyılın tanıkları bunlar değildir. Tanıklar, her zaman geleceğin kurbanları olacaktır.

... Öğrencilerim üzerinde en ufak bir etki yapmaya çlaışmadım hiçbir zaman. Benim eğitim ilkem Gide'in D ü n y a N i m e t l e r i'ndeki şu ilkesidir: « B e n i m k i t a b ı m ı b i r y a n a a t , N a t h a n a ê l ». Şu da var ki, 1968'den buyana, yalnız seminer ve doktora kurslarıyla uğraştığım için, artık istedikleri konu üzerinde serbestçe çalışacak öğrencilerle ilişkim var. Onun için, ilişkilerimiz bir sempati alışverişinden öteye geçmiyor. Bununla birlikte, estetik değerleri ideolojik içeriğin buyruğu altına koymaya yönelen aşırı bir politik çabanın varlığını görüyorum. Bu konuda, ödün vermeye niyetim yok. İnsan Claudel'in ve Montherlant'nın politikasından nefret edebi-

lir, insan Claudel'den ve Montherlant'dan nefret edebilir. Seminerlerimiz çoğu zaman son derece ilginç oluyor, ama sanırım herkes kendini orda özgür hissediyor.

Bu beni en büyük merakıma getiriyor: tek hayat politikam, bir gün sosyalizmin gerçekleşmesi olduğuna göre, öğrencilerime, doğrulukla özgürlüğün birbirinden ayrılmaz ikiz kardeş olduklarını göstermeye çalışıyorum. Bir gün gerçekleşse bile, sosyalizmin insanlara mutluluk getirmiyeceğini onlara hatırlatmayı da unutmuyorum. İnsan mutluluğu ancak sevgi ve cömertlikle elde edebilir.

... Bütün ideolojik sistemleri reddediyorum. Bununla beraber bağlandığım temel ilkeler var. Bunlar ahlâk ilkeleridir. Benim için ahlâk, politikaya hükmeder. Saf bir insanım ben. On dokuz yaşında, Kant'a hayranken, ahlâk üstüne bir inceleme yazmaya başlamıştım. İncelememin başına Proust'un şu cümlesini koymuştum: «Ahlâk sorunu, ancak en ahlâksızca yaşayışlar içinde büyük bir kaygıyla ortaya konabilir.» Saf bir insanım ben, evet, hayatımın öylesine ahlâka aykırı olduğunu sanıyordum ki, zamanımı onu ahlâklı kılmaya harcadım. İşte, bende, garip bir biçimde Kantçılıkla birleştirdiğim Konfuçyus'çuluğun en sağlam izleri. Vaktiyle, «Li Ke» den kültürlü bir insan olan Ju Hin'in davranışı ile ilgili bir bölümü Fransızcaya çevirmiştim. Burada «kültürlü» demek, Çince anlamında, görevi halka hizmet etmek olan kimse demektir. Halkın hizmetinde yaşamak, bu uğurda, prense yanıldığını söylemeye kalkışmak. Bu prens isterse, halk adına konuştuğunu ileri sürsün.

... Sansür, bence, Çin'in en güzel kurumlarından biridir. Bu görevi yüklenen kimse, imparatoru uyarmak zo-

rundaydı: «Majesteleri, yanılıyorsunuz». Sansürcü böyle konuştuğu zaman, imparator onun kellesini uçurdu. İkinci bir sansürcü, tabutu kolunda, çıkıyor imparatorun önüne: «Majesteleri, filan işi yapmakla hata ettiniz ve ilk sansürün sizi sansür etmesini haksız bulmakla hatanızı ağırlaştırdınız.» Bu seferki ceza herhangi bir ölüm değildi, küçücük bir çin işkencesi: söz gelimi, kıtır kıtır kesilmekti. Üçüncü bir sansör, ayni akıbete uğradı. Ama, altıncı ve yedinci sansürler, yine tabutları ile birlikte gelince, imparator kafasını kaşımaya başladı: «Ya ben, yanılıyorsam» diye düşündü. Bu küçük masal, bana - bunca küçümsenmiş ve horlanmış - aydının görevinin ne olduğunu özetliyordu. Kültür edinme şansına kavuşmuş bir insan, bu kültürü böyle bir şansa sahip olamıyanların hizmetine vermelidir,...

... Marx Marksçı değildi. Çok okudum onu. Ama Marksçı bir gerçek kavramından iğreniyorum, tıpkı «marksçı» bir ahlâktan iğrendiğim gibi. Bana göre, bir sosyal sınıfa hizmet eden şey, ille de ahlâksal değildir. Ahlâk sosyal sınıflardan bağımsız kalmalıdır. Kapitalist dünyada adaletin sıkı sıkıya sınıfa bağlı olduğunu biliyorum, hem de çok iyi. Sovyet impartorluğundaysa adalet partiye bağlıdır. Böylesi bir adalet hiç de daha iyi değil ötekinden. Dogruyu ve adaleti tanımlamak için, evrenselleştirilmeyen hiçbir formül kabul etmiyorum.

Ama ben Marksçı düşüncenin damgasını taşıyorum. Marksçılık benim için 19. yüzyılın ortasında, zamanının ekonomisini ve politikasını kutsal olmaktan çıkarmasını bilen bir adam tarafından iyiden iyiye işlenmiş bir «yöntemdir» sadece. Zamanının demiştim, bunda haklıydım. Öyle ki yöntem adına bende yalnız endüstri toplumunu

değil, aşırıya kaçarak sosyalist olduklarını ileri süren toplumları da kutsallıklarından koparmak istiyorum. Markçı yöntem adına, Marx, Lenin veya Mao'nun sözleri üzerine dayanan bütün dogmatizimleri reddediyorum. Max'a «göre» düşünmeye varım, evet. Marx «gibi» düşünmeye ise, yokum. Çünkü bu, bir durumun yankısı olduğunu ileri süren bir yönteme karşı gelmek olur.

o

DÜNYA İŞLERİNDE HUMANİZMA

Lord Francis-Williams

KNNETH HARRİS. — Lord Francis-Williams, önce size Humanizma'dan ne anladığınızı sorabilir miyim?

LORD FRANCİS-WİLLİAMS. — Humanizma benim için bir hayat felsefesidir, öyle bir felsefe ki, evreni açıklarken doğaüstü her hangi bir kavrama başvurmaz veya böyle bir açıklamayı kabul etmez. Bu felsefe, diyebilirim ki, ancak sınırlı bir kesinliğe sahiptir: Bu, çağlar boyunca edinip geliştirdiğimiz bilginin bize, bazı şeyler üstünde bir nebze kesinlik sağladığı inancıdır. Bu kesinlik, yeni bir takım bilgilerle değişebilir. Onun için önemli olan insanın her zaman için açık düşünceli olması, kara-beyaz ayrılığına dayanan mutlak değerler sistemine gözü kapalı inanmamasıdır.

K. HARRİS. — Bu felsefe sizin hayatınız üzerinde, söz gelişi, Hıristiyan felsefesinin Hıristiyanlar üzerinde taptığı biçimde esinleyici bir etki yaptı mı?

L. F.-WİLLİAMS. — Bu konuda esin sözüyle ne demek istendiğini hiçbir zaman açıkça anlıyamamışımdır. Belki de ben pek öyle esinlenecek yaradılışta bir insan değilim. Ben esinimi, ruhça yükselme duygusunu, - sizin de demek istediğiniz bu olsa gerek - büyük şiirden, sanattan, doğanın deviniminden, güzel bir manzaradan, vb. dan alırım, aynı zamanda, insanların sonsuz çeşitliliğinden ve güzelliğinden alırım. Bundan başka hiçbir şeye ihtiyacım yoktur.

K. HARRİS. — Nasıl Humanist oldunuz?

L. F.-WİLLİAMS — Ben, galiba ikinci kuşak humanist-

lerden, o garip kişilerdenim. Çok sofu bir aileden geliyorum. Ama, anamla babam dinle bağlarını koparmışlardı. Ailem beşyüz yıldan beri Shropshire'da çiftçilik yapmaktaydı. Anamla babam, bu ailenin koyu dindarlığından kendilerini koparmışlardı. Çünki, onlar püritenliği kabul edemiyecek kadar açık düşünceli insanlardı. Onun için büyükbabamın sağ olduğu süre dışında, gençliğimde dinsel baskıya uğramadım. Ve benden önce kaçınılmaz bir hayat zorunluğu olarak kabul edilen bir öğreti ile ilişkimi keserken, başka insanlar gibi, sıkıntı çekmedim.

K. HARRİS. — Lord F.-Williams, ben aslında sizinle humanizmanın uluslararası yönleri üzerinde konuşmak istiyordum. Önce size şunu sorabilir miyim: Acaba Humanizma, bugün söz gelişi Hıristiyanlığın yaptığı ve yapmakta olduğu şeyi, uluslararası işlerde ve ilişkilerde yapabilir mi?

L. F.-WİLLİAMS. — Bence Humanizma, bir bakıma, uluslararası işler üzerine eğilmenin kaçınılmaz ve doğal bir yoludur. Hıristiyanlığın gerçek bir gücü var, doğru. Şunu kabul etmek gerekir ki, Hıristiyanlık, dünyadaki büyük dinlerin sadece bir tanesidir. Birbiriyle çatışma halinde olan büyük devletler açısından ele alırsak, görürüz ki, Hıristiyanlık mitolojiler içinde sadece bir mitolojidir. Bugün dünya olayları içinde birçok insanı şaşırtan şey, bütün milletlerin demokrat olduklarına candan inanmaları, inanmak istemeleridir. Onlar, bize kalırsa her zaman demokratça davranmamaktadırlar. Hiçbir yeni kurulan ülke yoktur ki, kendine karşı gelenleri hemen hapse atsa bile, bunu, demokrasi ve demokrasi ülküsü adına yaptığını ileri sürmesin. Bence Humanizma temelden demokratik bir kavramdır. Çünkü Humanizma insanlar arasında sürekli bir diyaloğ kurulabileceğine, karşılaşılan her so-

runun açık düşünceyle ele alınabileceğine inanıyor, tıpkı demokrasilerin inandığı gibi. Ayrıca, katı birtakım dinsel ve politik öğretilerin kısıtlamalarına başvurmadan, zamanın koşullarına göre, en iyi ve en pratik yoldan bir anlaşma ortamı yaratılabileceğine de inanmaktadır.

K. HARRİS. — Humanizma, iki insan arasında bir anlaşma temeli olabilir mi, Hıristiyanlığın olabileceği ve geçmişte olduğu gibi?

L. F.-WİLLİAMS. — Hıristiyanlık, insanlar arasında bir çok anlaşmazlıkların temeli olmuştur aynı zamanda, değil mi? Hıristiyanlık mitosunun, kendi tarihi içinde, dünyada büyük ölçüde bir birleştirme gücü olduğu konusunda yanılgıya düşmiyelim. Büyük din savaşları ve din çatışmaları kadar sert ve katı hiçbir şey olmamıştır dünyada. Bence Humanizma insanlar arasında böylesi bir bağ kurabilir. Çünkü, Humanizma, insanlara şunu söylemektedir: «Bizler, insanın, gördüğümüz kadarınca, evrim ilkesinin en etkin ve yüce ifadesi olduğu inancı içinde davranmak zorundayız. İnsanın bir görevi varsa, o da, bu evrim ilkesinin gelişmesine yardım etmektir. Bunu da ancak, durmadan yeni düşünceler peşinde koşmak, yeni ekonomik ve politik ilkeler kollamak; bunlara, kurulu düzene karşı çıkan bir tutum olarak değil, yeni bir sistem, yeni bir düşünce, incelemeye değer, bir bölümü iyi olmıyabilen, bir bölümü başka sistemler içinde eriyebilen yeni bir kavram gözüyle bakmakla yapabilir. Öyle ki, sorunlar üzerine, değişken, akışkan biri tutumla eğilebilir insan.

K. HARRİS. — Şimdiye kadar sorduğum sorulardan sonra, Humanizma konusunda dikkatimi çeken şeylerden biri de şu oldu: Bir insanın humanist olması için olgun bir kişiliğe ermesi, - kendi kendini yetiştirse bile - orta se-

viyenin çok üstünde bir kimse olması gerekli görünüyor. Peki, Humanizmanın, söz gelimi, ilkel insanlarca benimsenmesini güçleştirmiyor mu bu?

L. F.-WİLLİAMS. — Düşüncenizi pek kabul edemiyeceğim sanırım. Bir Tanrıbilimci, bir filozof, hem de yüce felsefe dallarında bir filozof olmak için, kültürlü olmak gerekir elbette. Bence Humanizma, hoşgörüsü, başkalarına karşı tutumu vb. ile, İngiliz orta yurttaşına çok yatkın bir görüştü. Çok ilkel toplumları ele alırsak, fizik tanrı, fizik totemlerle ilgili kavramlardan kurtulmak, Hıristiyanlık için de, Humanizma için de önemli bir sorun oluyordu; çünkü bu kavramlar onlar için çok önemliydi. Ama sanmam ki, Humanizma için ilkel kavramlardan kurtulmak, Hıristiyanlıktan kurtulmaktan daha güç olsun. Hattâ, bir çok açılardan, bunun daha kolay olacağını sanırım.

K. HARRİS. — Acaba Humanizma, uluslararası sorunlarda etkili olabiliyor mu, Hıristiyanlığın eskiden, kimi zaman da bugün etkili olduğu gibi, örneğin esir ticaretinde? Humanizmanın, uluslararası sorunlara uygulanacak kadar bir özgüllüğü var mı?

L.F.-WİLLİAMS. — Bence var. Siz, «esir ticareti üstünde Hıristiyanlığın etkisi»'nden söz ediyorsunuz. Bu, ancak belli bir grup Hıristiyan için doğru idi. İnsan geçmiş günlere bakınca dehşet içinde kalıyor. Çünkü, bir çok bakımdan gerçek hıristiyan olan insanlar, esir ticaretini yada yedi sekiz yaşındaki çocukların madenlerde çalışmasını kabul edebiliyorlardı ve bu, onların Hıristiyanlık kavramıyla çatışmıyordu. Onlar kiliseye giden güçlü hıristiyanlardı, ama ayrı bir soydan olduklarına kendilerini inandırmışlardı. Kendilerini ayrı ve üstün bir insan grubu sayıyorlardı. Bence bir humanist böyle bir şeyi hiçbir zaman yapamaz. Çünkü, o bütün insan soyuna, çeşitli evrimsel ge-

lişmelerde bir tek varlık gözüyle bakar. Onun isteği, açık fikirle her çareye başvurarak bu gelişmeye yardım etmektir.

K. HARRİS. — İki hafta önce Canterbury başpiskoposu, Güney Rodezya'da zor kullanılması ile ilgili bir konuşma yaptı, Hıristiyan ilkelerine göre konuştuğunu söyledi. Humanistlerin ileri gelenlerinden biri, bu başpiskopos gibi uluslararası sorunlar üstüne konuşabilir mi?

L. F.-WİLLİAMS. — Evet. Ama sanmam ki, humanist ilkelere göre konuştuğunu söylesin. Bence, bir humanist kendine akla uygun ve insanca gelen ilkelere dayanarak konuştuğunu söyliyebilir. Kendini destekliyen, örgütlenmiş bir grubun otoritesine başvurmaya kalkmaz. Zaten başpiskopos böyle bir konuşma yapmakla başına hayli dert açtı. Ben, başpiskoposla aynı dâvaları savundum son zamanlarda; örneğin idam cezasını kaldıran yasa tasarısını destekledim. Yalnız dikkatimi çeken şu oldu: Diğer hıristiyanlar ona şiddetle çattılar. Çünkü onlara göre, başpiskopos Hıristiyanlığa aykırı davranmıştı.

K. HARRİS. — Şimdi genel açıdan uluslararası sorunlara gelelim, örneğin sürüp giden Doğu-Batı çatışmasını ele alalım. Humanistler ne gibi bir katkıda bulunabilirler bu soruna?

L. F.-WİLLİAMS. — Bana kalırsa, Humanistler için Doğu-Batı çatışması, insan grupları tarafından insanlık sorunlarına bir çare bulma çabasıdır. Bu çareler şimdilik birbirinden ayrı olabilir. Ama, her çarenin öbüründen alabileceği bir şeyler vardır, tabii, Amerika dışişleri bakanı Dulles'ın tutumunu benimserse. Çünkü, Dulles'a göre, uluslararası sorunlarda insanın şöyle bir tutumu olmalı: Politik bir soruna çare aramak için, her çareyi gözönüne

alıp üzerinde durmak gerekir ve her çabadan bir şeyler elde edilebilir, edilmelidir de.

K. HARRİS. — Size son bir soru sorabilir miyim Lord Francis Williams? Siz çok canlı bir hayat sürdünüz, birçok büyük dâvalara girdiniz, sosyal reform için çalıştınız. Ama şimdi hayatınızın öyle bir aşamasına geliyorsunuz ki, artık oturup her şeyi kendinize dert etmemeniz gerekiyor. Artık birçok şey yapacağınıza, birçok şey düşüneceksiniz. Acaba Humanizma bir inanç olarak, sıkı çalıştığınız günlerdeki kadar, yaşlılığınızda da size çekici gelecek mi? Diyelim, Hıristiyanlık gibi bir dinin avutuculuğuna bir özlem duymıyacak mısınız?

L. F.-WİLLİAMS. — Sanmam. Bu sorun — eğer bir sorunsa - aşağı yukarı üç yıl önce aklıma takıldı. O sıralarda kalp yetersizliğinden sırt üstü yatıyordum ve bana işin sonu gelmiş gibi görünmüştü. Ölüm karşısında hiçbir bunalım geçirmedim. Ama, ben gittikten sonra insanların ne olacağı düşüncesi başlıca kaygım olmakta devam etti.

V. Günyol — H. Kandaz

SAĞ DUYU

Aşağıdaki yazı, Dr. Abdullah Cevdet'in AKLI SELİM adı altında fransız rahibi M e s l i e r 'den yaptığı 527 sayfalık kitaptan gelişi güzel seçilerek alınmıştır. 1928'de eski Türkçe olarak yayınlanan bu eser, Fransız Devriminde ve bu devrimi izliyen günlerde, politik ve malî çıkarlar elde etmek istiyenlerce sömürülen din adına 'müesses' kör inançlara karşı açılmış» müthiş ve amansız bir yaylım ateşidir.»

KÖR İNANÇLARIN KAYNAĞI

En ziyade gayri mümkün olan şeyin, kendileri için en esaslı şey olduğuna insanları inandırmayı nasıl başardılar? Şöyle ki, onları büyük ölçüde korkuttular. Korktuğu zaman insanın kafası artık işlemez, insan düşünemez, muhakeme edemez. Öte yandan akıl ve muhakemelerine güvenmemeleri insanlara salık verildi. Zihin böylece karmakarışık olunca artık her şeye inanılır ve hiçbir şey incelenmez (s. 65).

DİN VASITASIYLA ŞARLATANLAR, İNSANLARIN DİLEKLERİNDEN FAYDALANIRLAR

Tâ çocukluğundan beri, bazı kelimeleri işittikçe titremeye alışmış olan kimse, bu kelimelere ve titremeye muhtaçtır. İşte bu nedenle böyle bir adam korkacak bir şey olmadığına dair teminat vermeye çalışacak kimseden çok, bu korkuları içinde tutacak kimseyi dinlemeye eğilimlidir. Hurafelere inanan adam, korkmayı arzular. Hayal gücü bunu ister. Denilebilir ki, korkacak bir şeyi olmamaktan

korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmaz. İnsanlar hayalî hastadırlar. İlâçlarına her zaman müşteri bulmak isteğiyle çıkarcı şarlatanlar insanların deliliklerini, budalalıklarını sürdürmeye bakarlar. Birçok ilân veren hekimler, iyi bir rejim, iyi hayat tarzı salık veren yada her şeyi tabiata bırakan hekimlerden daha çok dinlenir ve daha çok güvenilirler (s. 67).

KÖR İNANÇLARIN KAYNAĞI

İnsanın beyni özellikle çocuklukta yumuşak bir balmumu gibidir ki, üzerinde yapılması istenilen bütün izlenimleri kabul etmeye hazırdır. Kendisinin kafasını işletemediği bir zamanda, eğitim insana hemen bütün inançlarını, bütün düşüncelerini verir. Pek genç yaşımızdayken kafamıza sokmuş oldukları doğru yada yanlış düşünceleri tabiattan almış yada doğarken bunlarla birlikte doğmuş olduğumuz kanısında bulunurlar. İşte bu kanı, sapkınlıklarımızın en büyük kaynaklarından biridir (s. 90).

DÜNYADA ZORBALARDAN DAHA İĞRENÇ HAYVANLAR YOKTUR.

Bize derler ki, insan soyu bir basit cevherdir. Ama, eğer ruh bu kadar basit olsaydı insan soyunun bütün üyelerinde tamamen ayni şekilde tecelli etmesi gerekirdi, bunların aynı akıl yetisine sahip olmaları gerekirdi. Bununla birlikte, iş böyle olmuyor. İnsanlar yüz hatları kadar, kafa niteliklerinde de birbirlerine benzemezler. İnsanlar arasında, bir ata veya bir köpeğe kıyasla bir insan arasındaki fark kadar, aralarında farklar gösteren kişiler vardır.
Bazı kimseler arasında hangi üstünlüğü veya hangi benzerliği buluyoruz? Bir Locke, bir Newton'un dehasiyle bir köylünün, bir Hotanto'nun, bir Lapon'un kafası arasında pek çok ve adetâ sonsuz fark ve uzaklık bulmuyor muyuz?

İnsan, öbür hayvanlardan ancak örgenleşme farkıyla ayrılır ve bu örgenleşme farkı, hayvanların yapamıyacakları bazı şeyleri yapmaya insanı yetili kılar. İnsanların örgenleri arasında gördüğümüz fark, bunların aklî yetenek dediğimiz hususta bulduğumuz farkları bize açıklamaya yeter. Bu örgenlerde azçok incelik, kanda ısı ve akıcılık da azçok hız, lifler ve sinirlerde azçok yumuşaklık ve sertlik insanların ruhları arasında görülen sonsuz çeşitlikleri ister istemez meydana getirmesi gerekir.

Beden eğitimi ve alışkanlık sayesindedir ki, insan aklı gelişir ve kendisini çevreleyen varlıkların üstüne çıkmayı başarır. Bilimsiz ve görgüsüz insan, hayvan kadar akıl ve ustalıktan yoksun bir varlıktır. Bir ahmak, eli kolu, kafası güçlükle işliyen, kanı ağır dolaşan bir insandır. Zeki bir adam, eli kolu hızla işliyen, kafası çabuk harekete geçen bir insandır. Bir bilgin bedeni ve beyni, kendisini uğraştıran konular üzerinde uzun süre işlemiş bir kimsedir.

Bilgisiz, tecrübesiz, akılsız insan... en aşağı haşerat yada en yırtıcı hayvanlar kadar tiksintiye ve nefrete lâyık değil midir? Tabiatta bir Tiberius, bir Neron, bir Caligula'dan daha çok nefret edilecek bir yaratık var mıdır? Fatih adı altında ünlü olan bu insan kıyıcıları... ayıların, kaplanların, sırtlanların ruhlarından daha çok saygıya değer bir ruha sahip midirler? Dünyada zorbalar kadar iğrenç yaratıklar var mıdır? (s. 225).

FELSEFE KANALIYLA EDİNİLEN AHLÂK, ERDEME YETERLİDİR.

Aklını işletmeye, düşünmeye başlıyan her insan görevlerini öğrenmekten, insanlar arasındaki ilişkileri bulup meydana çıkarmaktan, kendi yaradılışını düşünmekten, ihti-

yaçlarını, eğilimlerini, isteklerini belirlemekten ve kendi mutluluğu için gerekli kimselere karşı borçlu olduğunu görmekten kendini alıkoyamaz (Her halde bunları öğrenir, bulur, düşünür, birbirinden ayırt eder, gözlemler). Bu düşünce toplum halinde yaşıyan bireyleri, kendileri için en esas ahlâkın bilinmesine tabii olarak, götürür. Kendini incelemeyi, eşyanın ilkelerini inceleyip araştırmayı seven insanda, pek tehlikeli tutkular bulunmamak alışkanlık ve ahlâkı, istisnai hallerdir. En güçlü tutkusu gerçeğe varmak, en büyük isteği de gerçeği başkalarına göstermek olur. Felsefe kalbi ve zekâyı da eğitmeye mahsustur. Ahlâk ve iffet açısından düşünen insan, kafasını işletmeyi prensip edinen kimse üzerine açıkça bir üstünlüğe sahip değil midir?

ÇEVİRİDE DEVİRİ

Türkiye'de son onbeş yirmi yıl içinde bir çok eser dilimize çevrildi ve bir çeviri furyası aldı gidiyor. Her ne kadar bu çeviriler arasında ideal'e yaklaşanlar varsa da diğer savruk, baştan savma çevirilerin yanında bunların sayısı hiç de yeterli değil. Hele bir de yüklendikleri görev bakımından çok titiz davranması gereken ordinaryuslar, profesörler, öğretmenler ve aydınlar da ne yazık ki bu savruk, baştan savma çeviri yığınına katılınca daha bir şaşırıyor insan. Biz bu sütunlarda fırsat buldukça size insanı şaşırtan, daha doğrusu Türkçe'ye kıyan bu kişilerden ve çevirilerden örnekler sunacağız.

İlk olarak Mehmet Naci Ecer'in Fr. Paulhan'dan dilimize çevirdiği Ahlâkın Ahlâksızlığı adlı eserden gelişigüzel örnekler sunuyoruz. (Remzi Kitabevi, İst., 1969.)

H. Kandaz

Bireyleri birbirine bağlıyan bu bilmeksizin, istemeksizin, hatta istekleri tersine olanları birbirine karşılıklı göreve ve yardıma zorlayan ve aralarındaki geçimsizlik kadar da gerçek olan dayanışmayı gözlerimizin önüne sermek üzere bireyi bütün öteki bireylerin düşmanı haline sokan sürekli ve azaltılıp giderilemeyen (irréductible) aykırılığı bizden saklamak, ahlâk biliminin bellibaşlı yalanlarından biridir (S. 6).

Onun tabiatındaki bu eksiklik ve tutarsızlıklardır ki, insan en çok ahlaksal bir hayvandır. (S. 6-7).

Bununla beraber bir hayvan türü var ki, onda bizim ahlâkımıza benzeyen bir ahlâkın başlangıcı taslaklanmaktadır, bu tür, köpek türüdür... Fakat bir çok hallerde köpeğin kişisel istekleri ve çıkarı ile bizimki yani, köpeğe ahlâk dikte eden bir tanrının, bize ait istekleri arasında bir karşı olma peyda olur. (S. 8,9.)

Alkol ve afyon toplumsal ürünlerdir. Marifetimizle hayvanların hayatını bile bozabiliyorlar. (S. 10)

Biz artık büsbütün kendi kendimiz değiliz, biz her birimiz aynı zamanda ve değişik derecede bütün başkalarız. İçimizde her kişi dedelerinden, çağdaşlarından biridir. Hatta o bir nevi geleceklerden birini temsil eder (S. 11)

Ahlâk, durmaksızın yolunu sapıtır. Sistemlenmiş ve soyut şekli altında o, gerçek mahiyetini tanıtmayı yasak ettiği gerçek hedefindeki bilgisizliği, beceriksizliği ve acizliği yüzünden, her zaman işini yapmakta iktidarsız görünmüştür. Sık sık ahlâklar veya ahlâk taslakları, şurada burada, zuhuru görülen ahlâk imkânlıkları korumak zorunda oldukları cemiyeti korkuturlar. (S. 80.)

Şüphesiz, bütün cemiyetler aynı değeri taşımazlar; Grek medeniyeti Fenikelilerinkinden üstündü, fakat olgudan genel bir ahlâkı tümden getiremeyiz (Déduire)... Hatta belirli bir zamanda, belirli bir halka, neyin daha uygun geleceğini bilmek bile zor bir iştir. Fakat bu, küçük bir şüphe bile etmeksizin, münasebetli münasebetsiz, çözülmesi ödev edinilen bir meseledir. (S. 82)

Fakat, tasarlanması bazı dimağları aldatan ve Tanrılık

yerini güzelce tutabilecek sanılan bu fikir Tanrılık fikriyle beraber menfada pineklemektedir... Bu evrimlerden birinin dünyaya egemenlik ederek onu tanzime, onu ruhsallaştırmaya - bu kelime de aynı şeyin başka adıdır - ve yok olma kanununa göre onu yokluğa götürmeye erişmesi hayal edilebilir. Hayal olunan bu evrimi biz bilmediğimiz için insanın duruşunu da tümden getiremeyiz. (Dédiure). (S. 131).

Yalnız, böyle oluş meseleyi çözmeye hiç bir zaman yetmez. Dünyadan veya cemiyetten hareket ederek fertte ferdin kozmik veya toplumsal bir öğe olmak sanısından başka bir şeyini göz önüne almamaya gideriz...

Dünyaya ve cemiyete düşman ve tabiatının bazı yönleriyle onlara koyuca hasımdır. O, bu dünyada biraz kendini şehir halkına yükletilen ödevlerin hepsi kendine yüklenmemiş bir harp tutuğu sayar. (S. 133).

Toplum bireyden daha karışıktır. O, daha yüksek bir tertiptendir. Bundan ötürü cemiyetin bireye tahakkümü arzu edilir bir şey olarak göz önüne alınabilir. (S. 133). Bu bilmeksizin hareket edişten ortaya pek uygunca genelleşmiş olan «Lüks» meselesi çıkar...

Kısır mütalaa ile vaktini geçirmek, müzeleri dolaşmak veya sevişmekten hoşlanmak, elmas kolleksiyonu yapmak da bir lükstür. (S. 135).

Son baskı tarihi: 30.9.1972

YENİ UFUKLAR: Aylık Sanat, Düşünce Dergisi. Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: VEDAT GÜNYOL. Yönetim Yeri: Cağaloğlu, Himayei Etfal sokağı, Mirat Han, No. 202, İstanbul. Yazışma ve havale adresi: P.K. 1034, Karaköy, İstanbul. Yıllık abonesi: 50, altı aylığı: 25 TL.; yabancı ülkeler için iki katı alınır. İlân: kapakta santimi 100, sayfalarda 50 TL.

Yelken Basımevi
İstanbul

5 TL.